

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija

MIRA JAKUBOVSKAJA

VAIKŲ MUZIKOS PASAULIS

Metodinė priemonė pradinių klasių mokytojams

Vilnius

2009

UDK 372.878

Ja 244

Recenzavo: mgr. Rolandas Aidukas, prof. habil. dr. Albina Katinienė,
dr. Rūta Krasauskienė, mgr. Aldona Skruibytė, mgr. Alė Vilutienė

ISBN 978-9986-03-649-4

TURINYS

Įvadas	5
--------------	---

I SKYRIUS

Atverkite vaikui stebuklingą muzikos pasaulį!	7
Mažasis žmogus – koks jis?	9
Netrukdykite fantazuoti!	11
Judesio grožis	13
Ritmika	17
Pieškime muziką!	20
Stebuklingi muzikos garsai	22
Šiuolaikinės muzikos priemonės	24

II SKYRIUS

Muzikinis vaikų ugdymas	27
Garsų pasaulyje	29
Lavinkime balsą!	32
Ritmo jausmas	36
Grojimas muzikos instrumentais	39
Muzikos kalba	41

III SKYRIUS

Nuo muzikos iki etninės pasaulėjautos	45
Įsiklausykite į kalbos skambėjimą!	47
Tautosakos link	49
Lietuvos tautinių mažumų apeigos ir papročiai	51
Nuo etninės pasaulėjautos iki pasaulinės kultūros	57

IV SKYRIUS

Universalus ir daugiakultūris muzikos pasaulis	61
Muzikos pamoka	63
Tarpdalykinė integracija	65
Projektinių darbų pavyzdžiai	67
Muzika išmokys draugauti	73
Mokytojas ir mokinys	75
Vaikų muzikos pasaulis – įvairus ir daugiakultūris	76
Literatūra	79

IVADAS

Metodinė priemonė „Vaikų muzikos pasaulis“ skirta mokytojui, organizuojančiam pradinį klasių mokinių muzikinį ugdymą. Knygoje aprašyta muzikos mokymo metodika ir mokymo būdai, kuriuos remdamasi savo ilgamete patirtimi autorė taiko mokydama muzikos dalyko. Be teorinės medžiagos, čia rasite ir rekomendacijų, kaip taikyti aktyviojo mokymo metodus.

Pagrindinė metodinės mokymo priemonės „Vaikų muzikos pasaulis“ nuostata – pažįstant kitų tautų kultūrą dar geriau pažinti savo šalies kultūrą. Būtina nuo mažens pradėti muzikinį ugdymą: nuo etninės pasaulėjautos pasaulinės kultūros link. Šiame leidinyje atsispindi tarpdalykinis – tautosakos, literatūros, kalbos kultūros, pasaulio pažinimo ir kitų dalykų integravimas su muzikos dalyku, taip pat tautinių mažumų integravimasis į mūsų šalies kultūrą.

Kaip padėti vaikui suvokti, kas yra muzikos pasaulis? Kaip muzikos mokytojas turėtų pasiręngti šiam darbui? Ši knyga padės jaunajam pedagogui surasti savąjį metodą.

Muzikos dalyko mokymo pagrindas yra mokytojo ir ugdytinių kūrybinis procesas. Mokytojo uždavinys – kūrybingai vesti pamoką, apgalvoti jos struktūrą, kad pamokos komponentai tarpusavyje derėtų, o pamoka turėtų vidinę kryptį.

Ši knyga galėtų būti pagrindinių muzikinio išsilavinimo šaltinių ir tolesnio muzikinių žinių tobulinimo pagrindas tautinių mažumų vidurinėse mokyklose. Joje pateikiama rekomendacijų, kaip pradinės mokyklos mokinius supažindinti su įvairesnėmis ir sudėtingesnėmis muzikos užduotimis.

Šiame leidinyje pateikiama rekomendacijų, kaip taikyti tarpdalykinę integraciją, kurti ryšius tarp menų, o su įvairių tautų kultūra supažindinti jau nuo 1 klasės. Tai ir yra šios metodinės priemonės esmė. Nagrinėjant kiekvieną temą pagal programą rekomenduojama naudoti vaizdines ir technines mokymo priemones, groti muzikos instrumentais, klausytis muzikos kūrinių, dalyvauti muzikiniuose projektuose.

Metodinės priemonės tikslas – padėti mokytojams kūrybingai pasiręngti pamokoms, numatyti pagrindinius pamokos tikslus ir uždavinius, taikyti racionaliausias mokymo formas bei metodus, naudoti kuo dažniau ir įvairesnių vaizdinių ir techninių mokymo priemonių.

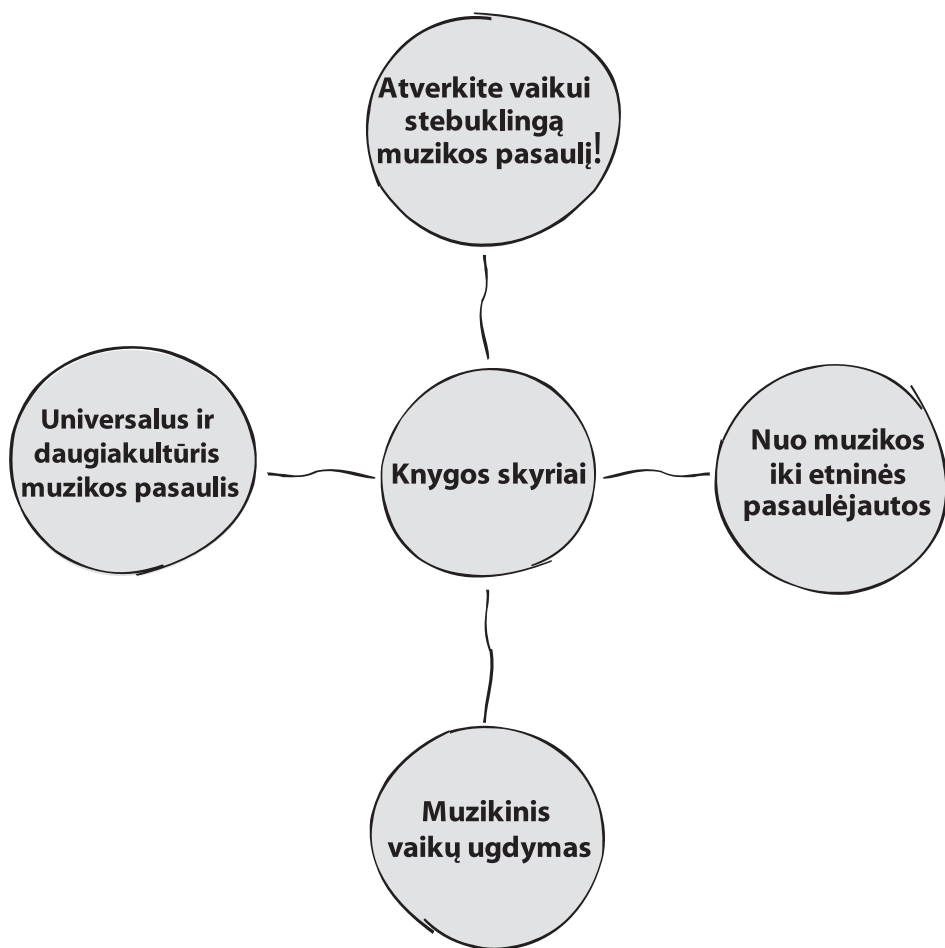
Metodinė priemonė „Vaikų muzikos pasaulis“ papildo pradinį klasių mokinių

muzikos mokymo sistemą. Metodinės rekomendacijos skirtos ne tik muzikos mokytojui. Jos gali praversti ir per kitų dalykų pamokas. Mokytojas pats turėtų nustatyti, kaip išdėstyti medžiagą pamokoje. Medžiagos pateikimo nuoseklumas priklauso nuo didaktikos tikslų ir muzikinio klasės pasirengimo lygio.

Visų dalykų pedagogų svarbiausias tikslas – visapusiškai lavinti vaiko gabumus ir mąstymą, kad jis, įgijęs pradinį muzikos ir etnokultūros pagrindus, galėtų toliau siekti naujų žinių, tobulinti gebėjimus ir įgūdžius.

Šią metodinę priemonę sudaro tam tikri skyriai. Jie toliau vaizduojami schemeje:

I SKYRIUS

**Atverkite vaikui
stebuklingą muzikos pasaulį!**

A tipas:

Šie vaikai mėgs skaityti enciklopedijas, spręsti kryžiažodžius ir rinkti kolekcijas.

KUR?

KAS?

KADA?

B tipas:

Tai vaikai, kuriems rūpi, iš ko padaryti žaislai, kaip vyksta įvairūs dalykai.

KODĖL?

KAIP?

IŠ KO?

Mažasis žmogus – koks jis?

Pradinių klasių mokinys yra labai įdomus ir daugeliu atžvilgių sudėtingas žmogus. Jis nori viską pažinti, visur pabūti, viską išbandyti, tačiau jo psichofizinės galimybės ribotos.

Kiekvienam pedagogui reikia kaip įmanoma geriau pažinti savo auklėtinius, suteikti galimybę jų visapusiškai vystymuisi ir tuo grįžti mokymo procesą.

Mokydamasis pirmoje ir antroje klasėje, vaikas nuo žaidimų pereina prie užsiėmimų, kuriems reikia dėmesio, atsidėjimo. Žaidimus visada lydi džiaugsmas, o mokantis jau reikalinga kantrybė. Vaikas dar nelabai nesupranta, kam jis mokosi. Kaip gi jam padėti eiti šiuo keliu?

Svarbiausia – puoselėti džiaugsmo jausmą būsimam susitikimui su mokykla. Vaikas turi būti patenkintas būsimomis savo gyvenimo permainomis. Atėjęs į mokyklą, jis kasdien mato mokytoją, mokytojas tampa jo svarbiausiu herojumi, vaikas nori būti panašus į jį. Tad vaikai neretai nejučia pradeda žaisti žaidimą „Mokykla“. Kiekvienas iš jų nori būti mokytoju, bet tas pats vaikas paprastai nėra nuolat išrenkamas juo. Kai vaikas išrenkamas mokytoju, jis stengiasi kalbėti „kaip mokytojas“ – atitinkamu kalbos tonu ir mokėti užduoti reikšmingus klausimus „mokiniams“, o jie privalo atsakyti greitai ir teisingai.

Pravartu su pradinių klasių mokiniais žaisti žaidimą „Mokykla“. Šio žaidimo esmė – tai abipusis klausimų srautas, kai vyksta dialogas tarp mokytojo ir mokinio. Nė vieno klausimo nepalikite neatsakyto, stebėkite šį žaidimą ir patys pateikite naujų klausimų. Šis metodas lavina pradinių klasių mokinių mąstymą. Vieni vaikai labiau domisi klausimais: kas, kur, kada įvyko? Šie vaikai ateityje mėgs skaityti enciklopedijas, spręsti kryžiažodžius ir rinkti kolekcijas (A tipas). Kitiems rūpi, iš ko padarytas tas ar anas daiktas, kaip vyksta vienas ar kitas reiškinys. Tai smalsūs vaikai, laužantys žaislus, siekdami sužinoti, kaip jie padaryti, galbūt tai būsimieji konstruktoriai (B tipas). Žaisdami su mokiniais žaidimą „Mokykla“, paprašykite jų užduoti kuo daugiau juos dominančių klausimų. Tai padės jums suprasti, kurie vaikai priklauso A tipui, o kurie B tipui, ir leis tiksliau nukreipti juos tinkama studijų linkme.

Smalsumas lemia būsimą vaiko mokymąsi mokykloje ir domėjimąsi gyvenimu. Vienus labiau domina gamta, technika ar menas, kitus – pats žmogus, jo elgesys. Suaugusiesiems dažnai atrodo, kad svarbiau vaiką skatinti pažinti gamtą, techniką, meną, tačiau domėjimasis žmogumi lemia dvasinių vaiko savybių plėtotę.

Psichologai tvirtina, kad labai svarbi vaiko veikla – tai žaidimas. Žaisdami muzikinius žaidimus vaikai perpranta muzikos garso modeliavimo ypatumus, pavyzdžiui, aukštas garsas – tai paukštis, o žemas – tai dinozauras... Gebėjimas skirti garsų aukštį ir atspalvį leidžia geriau suprasti muzikos kūrinį, pajusti didžiulį pasitenkinimą klausantis jo arba atliekant, tačiau vaikai negali klausytis ilgų kūrinų, nes greitai pavargsta.

Sudarant dainų repertuarą, reikia atsižvelgti į šio amžiaus vaikų psichofizinius gebėjimus. Lavinant balsą pagal programos reikalavimus bus užtikrinama normali vaikų raida, sudarytas geras pagrindas balsui lavinti, tvirtiems įgūdžiams, žinioms ir kūrybos mokėjimams kaupti.

Pradinių klasių mokinių kalba jau pakankamai turtinga, jie laisvai išsako savo svarstymus įvairiomis temomis, taip pat ir muzikinio kūrinio turinį, vertina savo ir draugų dainavimą. 1–4 klasių mokinių balsas ir klausia yra labai pažeidžiami ir jautrūs, todėl jiems negalima ilgai ir garsiai dainuoti, klausytis garsiai skambančios muzikos. Rusų psichologo B. Teplovo nuomone, muzikiniai vaikų gabumai: ritmo, dermės jautrumas – gali išryškėti 6–10 gyvenimo metais. Tačiau ne visų vaikų šie gebėjimai lavėja vienodai. Sparčiai lavėja muzikinis suvokimas. Vaikai patys gali nustatyti muzikos charakterį, tempo kaitą, melodijos judėjimo kryptį, slenkantį ir kintantį garsų žemėjimą ir aukštėjimą.

Pedagogo užduotis – sudaryti sąlygas visapusiškam vaikų muzikos ugdymui pagal individualias jų galimybes. Psichologai A. Leontjevas, P. Zinčenko ir kt. įrodė, kad, žadindami vaikų smalsumą ir skatindami juos atkreipti dėmesį į įvairias vaizdines priemones, sukeliamo jiems teigiamų emocijų ir ugdome muzikinę jų atmintį. Norint, kad vaikai įsimintų muzikos kūrinį, reikia po tam tikro laiko dar kartą pasiūlyti vaikams jo pasiklausyti. Kartojimas lavina muzikinę atmintį, o pažįstamas kūrinys dažniausiai tampa mėgstamas. Taip atsiranda estetinių ir dorovinių objektų, kurie besimokant sudarys pagrindą muzikiniam skoniui ugdyti.

Netrukdykite fantazuoti!

Rakto į vaiko širdį ieškokite puoselėdami jo vaizduotę. Svajokite kartu su vaikais, išgalvokite stebuklingas šalis, juokaukite, žaiskite. Vaikai gyvena fantazijų pasaulyje, pirmasis jų klausimas: „Juokauji ar tiesą sakai?“ Ir visa, kas juokinga, kas išgalvota, jiems patinka labiau negu tikri dalykai. Suaugusieji gyvena realiame pasaulyje, o vaiko vidinio pasaulio autoriai – fantazijų ir svajonių meistrai. Matyt, dėl to pasakotojas, miklus apgavikas, gudruolis, svajotojas, įkūnijantis vaikiškas svajones – mylimiausias mažųjų žmogus.

Žaisdami vaikai ne tik protauja, įsimena, įsivaizduoja, jaučia, bet ir veikia. Žaidimuose vaikai atkuria visa tai, ką mato, girdi ar yra perskaite; jie atkuria įvairias socialines, dažnai dramatiškas situacijas. Be žaidimų, be veiksmų pavyzdžiai, paimti iš gyvenimo ar knygų, būtų beverčiai jų raidai, išblėstų iš jų atminties ir nedarytų įtakos vaikų charakteriui ir valiai. Be to, žaisdami vaikai mokosi supratimo, išradingumo, jau nekalbant apie miklumą. Taip pat jie mokosi ginti savo asmeninę laisvę, kartu užgniauždami savo kaprizus teisingumo dėlei. Mokosi įsitvirtinti socialinėje terpėje nepažeisdami kito asmeninės laisvės.

Yra daugybė pavyzdžių, kaip augę vieniši arba tik tarp artimųjų bei pažįstamų, vaikai tampa bejėgiai; pakliuvę į svetimą aplinką, į sudėtingą socialinio gyvenimo verpetą, neretai jie tampa kokio nors atsitiktinio susitikimo, blogos įtakos, negerų pažinčių aukomis. Kovojant su šiuo pavojumi tėra tik viena išeitis – reikia nuo vaikystės leisti vaikui bendrauti su bendraamžiais, leisti jam pajusti gyvenimo įvairovę.

Nuo ankstyvos vaikystės mokykime vaikus įvairiais būdais improvizuoti: dainuoti, groti muzikos instrumentais. Improvizuodamas atlikėjas fantazuoja, kartu valdydamas improvizaciją.

Jau seniai improvizacija populiari tarp muzikantų ir jų gerbėjų. Kur galime išgirsti improvizaciją? Džiazo klube, kai muzikantas plėtoja žinomą melodiją, arba kai muzikantas akompanuoja šokių klasei, arba vakarėlio metu kuris nors svečias bando sudėti (improvizuoti) dainą skambindamas pianinu, arba žaidžiant vaikams, kurie kuria naujas melodijas ar ritmiką žaisdami mėgstamus žaidimus. Visus juos sieja pasirinktas atlikimo būdas.

Kas būdinga improvizatoriams? Jie renkasi kai kuriuos garsus, lemiančius ritmo, tempo, dinamikos, akcentų ir kitus pokyčius.

Mokytojas turi ugdyti vaikų įgūdžius, kad improvizuodami jie patirtų džiaugsmą

ir jaustūsi laisvai. Net pačią paprasčiausią melodiją galima atlikti kaip temą su variacijomis. Variacijos atliekamos ne vienu metu, o paeiliui, išiklausant į kitų atliekamas partijas.

Viena iš pagrindinių taisyklių atliekant nedidelę frazę ar muzikinį kūrinėlį – mokytojo ir mokinio dialogas. Labai svarbus mokinio ir mokytojo duetas, kai keičiantis muzikinėmis frazėmis mokytojas akompanuoja, o mokinys kuria melodiją. Bendra kūrybinė veikla sukuria visiškai naują kokybę, išsiskiria originalumu, unikalumu. Vaikai mėgsta kurti. Kuriantis žmogus išgyvena teigiamus jausmus, atsipalaiduoja.

Turinčių galimybę pasinerti į muzikos kūrybą vaikų turtėja estetiniai jausmai, formuojasi tam tikri psichikos procesai ir gebėjimai: vaizduotė, dėmesys, atmintis, pastabumas, nuovoka. 1–4 klasių mokinių dėmesys yra pasyvus, tačiau dalyvaudami kūrybiniame procese jie tampa aktyvūs, tiesa, tik trumpam. Vaizduotė – tai psichinis procesas, kurio metu vaikas mintyse kuria vaizdus ir situacijas, kurių nepasitaiko tikrovėje. Kūrybinė vaizduotė nuo atkuriamosios skiriasi tuo, kad ją reikia ugdyti.

Vaizduotė ir jai būdinga improvizacija pagrįsta laisva kompozitorių ir tautinių dainų, šokių, maršų variacijų kūryba.

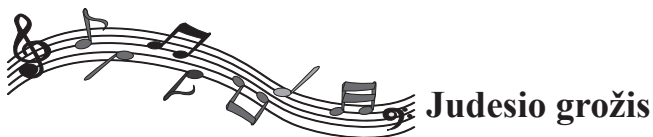
„Jis fantazuoja“, – kartais sakome apie improvizatorių. Tiksliau: „Jis derina arba kuria pagal vienokią ar kitokią muziką...“ Svarbu palaikyti jauną kūrėją, jam mokantis muzikos leisti plėtotis jo vaizduotei. Muzikinėje kūrybinėje veikloje vaikams galima pasiūlyti:

- kurti ritmiškus ir melodiskus motyvus;
- kurti melodijas dūdelei;
- sugalvoti žaidimų ir ratelių judesių;
- mokyti improvizuoti vaikiškais muzikos instrumentais;
- plotti ritminį piešinį;
- mokyti kurti melodijas eiliuotiems tekstams, taip pat liaudies kūrybai (greitakalbėms, priežodžiams, patarlėms, mįslėms);
- atlikti muzikinius dialogus („žaisti operą“)¹.

Dažnai galima išgirsti: „Na, ir fantazijos!“, „Nefantazuok!“, „Ak, tu svajokli!“... Dažniausiai tai skamba priekaištingai, o juk jeigu vaikas turi kūrybinę vaizduotę ir ją nuolatos plėtoja, jis gali išaugti tikras kompozitorius – tereikia tik vieno: kad jis paskirtų savo gyvenimą muzikai.

¹ Visų šių muzikinės kūrybinės veiklos užduočių pavyzdžių žr. M. Jakubovskajos vadovėliuose „Muzika – 1“, „Muzika – 2“, „Muzika – 3“, „Muzika – 4“. (Vadovėliai „Muzika – 2“, „Muzika – 3“, „Muzika – 4“ dar rengiami leidybai.)

Vaikai ir suaugusieji, mokiniai ir mokytojai kasdien atlieka nesuskaičiuojamą daugybę judesių. Judėjimas yra neatskiriama mūsų gyvenimo ir veiklos dalis.

Pabandykime įsivaizduoti pamoką mokykloje. Mokiniai, sutelkę dėmesį, ramiai sėdi suoluose. Jei prireikia, kelia ranką, drausmingai įeina ir išeina iš klasės. Tokio ar panašaus elgesio paprastai siekiama iš mokinių mokyklose, tačiau ar tai neprieštarauja žmogaus, ypač vaiko, prigimčiai. Juk vaiko atėjimas į pasaulį neatsiejamas nuo judesio, jis auga ir vystosi judėdamas, liesdamas bei pažindamas pasaulį? Kaip suteikti jam galimybę šią prigimtinę savybę ne tik išlaikyti, bet ir remtis ja kaip natūralia pažinimo bei suvokimo priemone? Pabandysime atsakyti į šiuos klausimus ir panagrinėti judesio vaidmenį ugdymo procese. Kiekvieną žmogaus veiklos sritį galima nagrinėti ją siejant su judesiu. Šiame skyrelyje bus apžvelgta muzikos ir judesio sąsaja.

Judesys muzikavimo ir muzikinės veiklos specialistams žinomas nuo seniausių laikų. Be estetinės ir pramoginės paskirties, šokiui, muzikai buvo priskiriama ir magiška galia, kurios padedami žmonės galėjo tikėtis sėkmės, atitolinti nelaimes, išgyti nuo kai kurių ligų ir kt.

Esminį postūmį judesio taikymo mokant muzikos srityje padarė šveicarų kompozitorius ir muzikos pedagogas E. Jaques-Dalcroze (1865–1950). Sukūręs ritminės gimnastikos sistemą, jis mokė pajauti muzikos ritmą visais kūno raumenimis. Jis stengėsi išugdyti muzikos pajautimą ir ritminį jos atlikimą judesiais, t. y. siekti kūno judesių ir muzikos ritmo sinchroniškumo. Kūno judesiais perteikiant muzikos garsų ilgumą, tam tikri kūno raumenys dirba nepriklausomai vieni nuo kitų, todėl maksimaliai sukaupiamas dėmesys, tobulinamos kūno raiškos galimybės. Siekdamas šių tikslų, savo pamokose E. Jaques-Dalcroze taikė improvizaciją kaip pagrindinį metodą. Vokalinė, instrumentinė ar judesio improvizacija vaikui leidžia pačiam atrasti priimtinas raiškos formas. Laisvai judėdamas muzikos ritmu, kūno judesiais perteikdamas muzikos judėjimą (melodijos vingius, harmonijos, tempo, metro pasikeitimus, įvairiausius štrichus ir pan.) žmogus geriau suvokia muziką ir jos subtilybes.

Ikimokykliniu laikotarpiu ir pradinėje mokykloje vaikui ypač aktuali judėjimu, žaidimais, rateliais, net šokiais grindžiama veikla. Ji apima ne tik judesius, bet ir jų atlikimo prasmę: lavina laisvą kūno raišką, koordinaciją, nuo jos priklauso vaikų tarpusavio bendradarbiavimas, kūrybingumas, bendravimas.

Neretai pamirštama apie judėjimo, žaidimų svarbą mokymo ir mokymosi procese, per greitai pereinama prie teorijos. Tai slopina ir galiausiai visai užgožia prigimtine vaiko savybę judėti.

Mokydami vaikus, siekiame, kad jie būtų visapusiškai išsilavinę, gebėtų mąstyti. Todėl pradinėje mokykloje labai svarbu judesį integruoti į tokias ugdymo turinio sritis kaip dailė, pasaulio pažinimas, muzika, technologijos, informacinės technologijos, matematika.

Įvairiapusė veikla žadina ir stiprina teigiamus išgyvenimus, padedančius ugdyti vaiko kūrybinius, pažintinius, bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimus, formuoti vertybines nuostatas.

Judesiu siekiama plėtoti vaikų kūrybinius gebėjimus, muzikos suvokimo pojūčius. Svarbu, kad kūrybinės judesio raiškos užduotys atitiktų jų psichofizinę raidą, skatintų taisyklingą laikyseną, koordinaciją, judesių laisvumą ir sklandumą, sietųsi su muzikos dalyko mokomąja medžiaga, skatintų vaikus mąstyti, padėtų suprasti mokytojo perteikiamą informaciją, būti dėmesingesnius.

Tačiau judesio paskirtis pamokoje – tai ne vien kūno funkcinių savybių gerinimas. Judesys pamokoje vaikams suteikia galimybę išreikšti bei suvokti muziką ir tokius jos elementus kaip ritmas, tempas, melodijos ir harmonijos santykis bei ypatumai (lingavimas į šonus skambant muzikai ar kitos ritminės pratybės padeda palaikyti bendrą muzikos pulsą, nustatyti metrą). Laisvai judėdami muzikos ritmu, vaikai gali pajusti melodijos vingius (parodyti rankų mostais, kūno padėtimi), muzikos tempą (judėti greitai arba lėtai), atskirus muzikos kalbos elementus (akcentus – aktyviais atskirų kūno dalių arba viso kūno judesiais; dinamiką – plačiais arba siaurais mostais ir pan.).

Muzika ir šokis... Tarp šių dviejų meno formų toks glaudus ryšys, kad, norėdami prisiminti šokio turinį, dažnai turime remtis muzikine melodija.

Jau seniausių laikų istorijoje galime rasti duomenų apie šokančius ir dainuojančius chorus. Viduramžių epochoje šokiai buvo grupiniai, ratelio tipo. Vėliau ėmė vyrauti šokiai, atliekami poromis; jų ritmai, melodijos ir judesiai žinomi ir mūsų laikais.

Šokamasis folkloras – tai tautiniai šokiai, žaidimai, dainos. Tautines dainas ir šokius kuria liaudis. Įvairiose vietose skirtingi atlikėjai dažnai atlieka tos pačios dainos ar šokio variantus.

Liaudies kūryba – ne tik jos išmintis, bet ir tautos dvasios išraiška. Niekaip nesumaišysime rusiškos ir prancūziškos dainos, neapolietiško motyvo

ir vokiškos melodijos, nes kiekviena iš jų – viso tautos gyvenimo, istorijos, buities, tradicijų išraiška. Prieš daug amžių šokius galėjome išvysti ir kaimų aikštėse, skambant paprastiems savos gamybos instrumentų garsams, ir prabangiose rūmų salėse. Labai svarbu išlaikyti atėjusią iš senųjų laikų tradiciją: šokti ir dainuoti šventėse, dalyvauti didingose ceremonijose.

Suaugusiuosius ir vaikus apėmęs džiaugsmas pakelia nuotaiką ir ilgam išlieka kiekvieno vaiko atmintyje. Tačiau šventės ir šokiai ne tik gerina nuotaiką. Jie – įvairiapusio auklėjimo priemonė, skatinanti vaiko meilę gimtosioms vietoms, artimiesiems, pagarbą darbo, mokslo, kultūros žmonėms. Vaikai įgyja žinių ir įgūdžių, lavėja kūrybinės jų galios. Geras pasirengimas šventėms ir pramogoms garantuoja sėkmę.

Pradinių klasių mokinius reikėtų mokyti paprastų šokių, laikysenos, pozų, nereikalaujančių didelės įtampos, dėmesio ar papildomų treniruočių, atsižvelgiant į vaikų amžių, įgūdžių lygį, interesus. 6–10 metų mokiniai mokosi pajusti šokio ritmą, judesių koordinaciją, pagrindinių muzikinių metrų pulsą, atskirti muzikines temas ir charakterius.

Parinkdamas šokių repertuarą, mokytojas turi tinkamai įvertinti psichofizinius vaikų ypatumus. Reikia atkreipti vaikų dėmesį į metrų laikus, tautines ir religines šventes, įžymias datas. Repertuarą reikėtų sudaryti iš lietuvių, rusų, kitų tautų liaudies šokių ir kompozitorių autorinių kūrinių.

Daug dėmesio reikia skirti tautiniams šokiams, žaidimams. Tautinius žaidimus su tekstais vaikams išmokti sunkiau, bet tai paskatins juos mokytis užsienio kalbų. Mokydami šokių ir žaidimų, integruojame šokius, muziką ir folklorą. Tautinių šokių, žaidimų tekstai nepaprastai įdomūs. Iš jų mokiniai sužino apie žmonių gyvenimą, papročius, išsaugančius tautos išmintį.

Nuolatinis tautinių žaidimų, ratelių kartojimas įtvirtina turimą šokių meno patirtį. Reikėtų vaikus supažindinti su šokio samprata, kilme, raida, atlikimu, taip pat aptarti elementarią struktūrą (judesius, akompanimentą ir kt.).

Remiantis tautiniais lietuvių ir rusų žaidimais, jiems būdingais judesiais, 1–4 klasės mokinius reikia supažindinti ir su kitų tautų šokiais. Mokydami vaikus šokti, laviname ritminę jų klausą, muzikos klausymo įgūdžius, todėl jie išmoksta skirti ryškias šokio dalis.

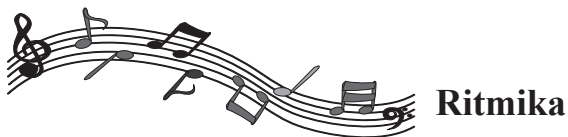
Vaikams patinka šokant improvizuoti, iliustruoti, vaizduoti gamtines temas (gyvūnus ir paukščius), piemenukus. Rekomenduotina mokyti juos vis naujų judesių skambant įvairiai muzikai. Mokytojo nuožiūra, pakartotinai klausant muzikos kūrinių fragmentų, galima įtraukti šokių judesių elementų.

Muziką perteikiant judesiais, kūnas tampa savotišku muzikos instrumentu. Toks ugdymas spartina vaiko gebėjimą išgirsti įvairiausius muzikos pasikeitimus ir į tai reaguoti. Žinios apie muziką turi natūraliai išsirutulioti iš praktinės vaikų veiklos, vaikas jas turi įsisąmoninti muzikine kūrybine bei žaidybine veikla.

Skambant muzikai, vaikas turėtų pasistengti įsiklausyti į jos melodiją, pajausiti kūrinio tempą bei dinamiką, išgirsti ir išskirti atlikimo ypatumus, suprasti tokias muzikines sąvokas kaip „dirigentas“, „choras“, „solistas“, „orkestras“ ir pan., susipažinti su įvairių kompozitorių kūryba. Muzikos klausymas neturėtų būti pasyvi veikla. Tačiau ne visada lengva sudominti bei įtraukti vaikus į klasikinės muzikos klausymą, pajautimą bei vertinimą. Kiekvienas mokytojas nuolat turėtų būti paruošęs daug pavyzdžių, kurie padėtų jam spręsti muzikos klausymo organizavimo problemas, o mokiniams suteiktų galimybę geriau pažinti, pajausiti, suvokti muziką bei atskirus muzikinės kalbos elementus: dinamiką, registrus, kūrinių formas, žanrus ir kt., kūrybingai perteikti kūno judesiais muzikos keliamus jausmus.

Galima teigti, kad judesys muzikos pamokoje vaikams ne tik padeda įgyvendinti savo prigimtinių poreikį judėti, bet ir suteikia galimybę geriau pažinti, atlikti, pajausiti ir suprasti muziką. Pamokoje, kurioje muzikai ir judesiui tenka svarbiausias vaidmuo, vaikai ne tik įgyja pagrindinių muzikos žinių, bet ir ugdomi socialumo kompetenciją: mokosi (įsi)klausyti, pajausiti vienas kitą, vertinti muziką bei kaip juda ar šoka kartu. Be to, tai turtina individualios raiškos – dainavimo, šokio galimybes, suteikia progą pasireikšti scenoje (koncertų ir kitų muzikinių renginių metu).

Ritmika

Ritmika yra vienas iš objektų, įeinančių į muzikinio ugdymo sistemą. Ritmikos pagrindas yra judėjimas. Pedagogo užduotis yra išmokyti mokinius judėti pagal muziką, perteikiant tempą, dinamiką bei metroritminius ypatumus.

Ritmika padeda ugdyti muzikinę klausą ir atmintį, suvokti muziką. Ritmikos pratimai padės išugdyti meninį ir estetinį vaikų skonį, taip pat suprasti grožį. Ritmikos pratimai ugdo mokėjimą valdyti savo kūną, stiprina raumenis, aktyvina kvėpavimo bei kraujotakos organų darbą, apskritai padeda ugdyti harmoningą asmenybę.

Muzikinio ritminio ugdymo sistemos įkūrėjas yra šveicarų pedagogas, kompozitorius ir visuomenės veikėjas E. Jaques-Dalcroze. Dirbdamas su studentais Ženevos konservatorijoje, jis pastebėjo, kad ne visi gali atlikti ritminį piešinį tam tikru metru. Per solfedžio pamokas jis pradėjo teikti įvairių ritminių pratimų. Laikui bėgant buvo sudaryta ritminės gimnastikos sistema, kuri vėliau buvo pavadinta ritmika. Ji skyrėsi nuo įprastos gimnastikos tuo, kad visi judesiai buvo atliekami skambant muzikai.

Dar XX amžiaus pradžioje Vakarų Europoje, o vėliau Amerikoje, Japonijoje, Rusijoje bei kitose šalyse buvo įvertinta teigiama ritmikos įtaka harmoningam asmenybės ugdymui. Mūsų laikais daugelis pedagogų, remdamiesi E. Jaques-Dalcroze sistema, tęsia ugdymą ritmika ir tobulina ją.

Pravartu improvizuoti, taip pat naudotis liaudies, klasikinės bei šiuolaikinės muzikos pavyzdžiais atliekant ritmikos pratimus, atitinkančius vaikų psichofizines amžiaus galimybes. Be to, galima vaikams pasiūlyti nesudėtingus šokių elementus ir muzikinius-ritminius žaidimus. Svarbiausia, kad pedagogas siektų, jog vaikai tiksliai atliktų judesius. Būtinai reikia stebėti vaikų laikyseną ir siekti, kad ji būtų tinkama: pečiai būtų nuleisti ir šiek tiek atlošti atgal, galva šiek tiek pakelta, nugara tiesi, pilvas būtų įtrauktas.

Kai vaikai išklauso muziką (pavyzdžiui, „Medinių kareivėlių maršą“ iš P. Čaikovskio „Vaikų albumo“)², mokytojas atkreipia jų dėmesį į muzikos charakterį ir į tai, kad stipresni ir silpnėsni garsai kaitaliojasi tolygiai. Galima pasiūlyti, kad stipresnės takto dalies metu vaikai plotų delnais ir trepsėtų kaire koja, o silpnės dalies metu – dešine. Vaikai eina vietoje, pabrėždami stipresnius

² Žr. M. Jakubovskajos vadovėlį „Muzika – 1“.

garsus kaire koja ir plodami delnais. Reikia stebėti, kad einančių vaikų kojų ir rankų judesiai būtų ritmiški, koordinuoti, kūno laikysena taisyklinga, neleisti šlubčioti. Svarbu, kad tinkamai judėdami mokiniai pajustų muzikos ir judesio dermę. Klausantis su 1–4 klasių mokiniais muzikinio kūrinio (pavyzdžiui, „Polkos“ iš P. Čaikovskio „Vaikų albumo“)³, būtinai reikia išsiaiškinti muzikos charakterį, kurio pagrindas yra šokio pulsas. Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį į stipresnius ir silpnesnius garsus (atliekamus mušamaisiais instrumentais), kurie tolygiai kaitaliojasi. „Polka“ šokama poromis, todėl vaikai turi sustoti po du, pora už poros (berniukas iš kairės nuo mergaitės). Mergaitė dešine ranka palaiko sijoną, o kairę uždeda berniukui ant juosmens. Kai poros sustatytos, mokytojas duoda komandą: „vienas“. Tada berniukas paduoda dešinę ranką mergaitei delnu į viršų. „Du“ – mergaitė deda savo kairiąją ranką į berniuko dešinę. Suskamba muzika. 1–4 taktai: berniukai ir mergaitės eina į priekį dviem polkos žingsniais. 5–8 taktai: berniukai ir mergaitės sukasi, judėdami pirmyn ir žiūrėdami vienas į kitą. 9–16 taktai: kartojami 1–8 taktų judesiai. 17–19 taktai: šuoliukai į šonus. 20 taktas: trepsėti vietoje. 21–28 taktai: pakartoti 1–8 taktų judesius. 29–30 taktai: berniukai palydi mergaites į vietą.

Klausantis muzikinio kūrinio trijų dalių metru (pavyzdžiui, „Valso“ iš P. Čaikovskio „Vaikų albumo“), svarbu išsiklausyti į muziką ir nustatyti dinamiką: *p*, *mf*, *f* > *p*, *mf*, *f*. Tada pasiūlykite vaikams atlikti tokius judesius: susiėmus už rankų, padaryti ratą. Kai skamba „*p*“ – visų rankos nuleistos, o patys atsiklaupę ant dešinio kelio. Kai skamba „*mf*“ – visi keliai, bet rankos vis dar nuleistos, o kai skamba „*f*“, visi kelia rankas į viršų. Antro periodo metu visi taip pat palengva atsistoja ir kelia rankas į viršų. Nepamirškite atkreipti dėmesį į stipresnius garsus trijų dalių metru, kas ypač priartina prie „sukamojo“ judėjimo. Atlikdami valsą, pasukite liemenį, pabrėždami stipresnius garsus.

Per ritmikos pamokas atliekami tik nesudėtingi šokio judesiai. Ne tiek svarbu išmokyti šoki, kiek įsidėmėti ryškią judesių kaitą, atitinkančią kūrinio struktūrą bei muzikos emocinį charakterį, perėjimus.

Dainų repertuare ypatingą vietą užima naujametinės dainelės. Tarp jų yra ir „Naujametinis ratelis“⁴. Pristatykime ją.

Vaikai stovi ratu aplink eglę, laikydamiesi už rankų. Įžangos metu jokių judesių neatliekama. Pirmą posmelį visi dainuoja judėdami ratu. Posmelį baigiant, mergaitės suima rankomis už sijono, o berniukai susikabina rankas už nuga-

³ Žr. M. Jakubovskajos vadovėlį „Muzika – 4“.

⁴ Žr. M. Jakubovskajos vadovėlį „Muzika – 1“.

ros, pasukę delnus išorėn. Mergaitės greitai žengia į priekį eglės link ir sukasi vietoje kaip snaigės. Berniukai daro žingsnį į dešinę, pristato kairiąją koją ir iškart priklaupia ant kairiojo kelio. Trečias posmelis – tai pirmojo pakartojimas judant aplink eglę, susiėmus už rankų.

Pažintis su kiekvienu žaidimu prasideda nuo įdėmaus muzikos klausymosi. Žaidžiant žaidimą užduotys nuosekliai tampa sudėtingesnės, bet visi žaidimai turi būti suprantami vaikams. Pedagogas ir vaikai gali sugalvoti ir kitų žaidimų, kurių pagrindas būtų įvairi muzika, tačiau ugdymo užduotis būtina griežtai nustatyti.

Muzikiniai žaidimai ir ritminiai pratimai padeda vaikams geriau suprasti muziką: formą, turinį, muzikos kūrinio charakterį.

Ritmikos pratimų pagrindas – judesių ir muzikos darna. Žaisdamas vaikas džiaugiasi, labiau įsiklauso į muziką. Tam gali būti skirta ne daugiau kaip 10–15 min. visos pamokos laiko. Pedagogas pats sprendžia, kiek reikia laiko vienam ar kitam žaidimui arba ritmikos pratimui. Būtina iš anksto apgalvoti pratimo, žaidimo ar šokio eigos metodiką.

„Muzika – tai Dievo pasiuntinys, atsiųstas judinti švelniausias ir geriausias mūsų sielos stygas...”

Kompozitorius ir dailininkas Mikalojus Konstantinas Čiurlionis

Paveikslas verčia susimąstyti, nusiraminti, įsiklausyti į save. Tapytojas nepasakė mums nė žodžio, bet mes supratome, ką jis norėjo pasakyti. Ne tik žodžiai, bet ir linijos, spalvos, žmogaus gestai bei daugelis kitų ženklų gali daug pasakyti. Muzikos garsai taip pat turi savo kalbą. Kad juos suprastume, turime mokėti jų kalbą. Klausant muzikos, galima užsimerkti ir paklausti savęs: „Ką aš matau?“ Žinoma, klausimas nėra teisingas, nes kaip galima kažką pamatyti užsimerkus? Todėl labai svarbu įsiklausyti į muziką, nes muzikos garsai skiriasi nuo kitų garsų savo melodingumu.

Prisiminkime gamtos garsus: vėjo ūžesį, griaustinio dundesį, lietaus beldimą, lapų šnarėjimą, upelio čiurlenimą ir kt. O muzikinius, dainuojančius garsus žmogus sukūrė pats.

Muzikos garsai ir tapybos spalvos tampa muzika arba tapyba tik tada, kai pradeda pasakoti apie žmonių gyvenimą arba gamtos grožį. Garsų ir spalvų kalba turi būti grįsta jausmais, išmintimi. Taigi, muzikinis garsas skiriasi nuo ūžesio, dundesio, beldimo, šurmilio. Muzikantas sugeba kurti jį švelnų arba griežtą, liūdną arba džiugų.

Vaikui galima pasiūlyti įdomų žaidimą pagal klausimą: „Koks balsas yra pasislėpęs kiekviename iš daiktų?“ Jis pradės kurti garsus. Pradėjęs piešti muziką, vaikas noriai jos klausysis, bandys suprasti jos grožį, sudėtį ir nuotaiką. Muzikinio kūrinio klausymosi metu reikia pasiūlyti vaikams „pamatyti“, ką vaizduoja muzika. Pavyzdžiui, jeigu tai P. Čaikovskio „Vaikų albumas“, gali būti, kad vaikai įsivaizduos, kaip žygiuoja mediniai kareivėliai, o vėliau valso šoki, šokčiojančią polką, lėlės ligą ir mirtį. Papasakokite jiems, kad klausantis dainos vaizduotė gali nupiešti tai, ką nori įsivaizduoti vaikas. Vaizduotei lavinti klausantis muzikos labiausiai tinka piešti peizažą, gimtąsias vietas, klasės draugus.

Kaip ir bet kuris kitas menas muzika perduoda mintis to, kuris ją sukūrė, taip pat mintis ir jausmus tų, kurie ją vaizduoja (pavyzdžiui, vokalistas, atliekantis dainą ar operos ariją). Kartu su mokiniais palyginkite muzikos garsus su tapybos spalvomis arba melodiją su piešinio linijomis. O kad būtų dar įdomiau, galima pasiūlyti vaikams nupiešti tai, ką jie mato ir jaučia, kai klausosi

mėgstamiausių arba naujų, nepažįstamų kūrinių. Svarbiausia yra netrukdyti vaikams fantazuoti! Net jeigu jų piešiniuose pasirodytų ne tie personažai ir ne tas siužetas, kuris skamba muzikoje – tai nebaisu! Paskatinkite vaikus geru žodžiu, pagirkite juos – tai sustiprins jų pasitikėjimą savo jėgomis. O vėliau išnagrinėkite, kodėl iškilo neaiškumų. Išrinkite muzikinį fragmentą ir pasiūlykite vaikams įsivaizduoti, kad tai yra kokia nors gamtos būseną. Reikia spalvomis pavaizduoti peizažą būtent tos būsenos, kurią perduoda muzika. Pavyzdžiui, skambant „Spaliui“ iš P. Čaikovskio „Metų laikų“⁵, galbūt vaikai pajaus liūdną rudens peizažą, o vėliau, išgirdę „Balandį“ iš to paties kūrinio, vaikai įsivaizduos pavasarį prabundančią gamtą ir padebesysė čiviruojantį vieversį.

Galima užduotį pasunkinti. Išklause muziką, tegul mokiniai parenka ir sudeda iš spalvų gamą, tai yra koloritą, ir šiomis atrinktomis spalvomis tegu nupiešia tam tikrą raštą, parinktą pagal muzikos charakterį. Liūdnai muzikai tiktų šaltos blyškos spalvos, o linksmai – šiltos, ryškios.

Galima pasiūlyti dar sunkesnę užduotį: klausantis muzikos, įsivaizduoti, kad ji vaizduoja žmogų. Vaikai gali nupiešti jo portretą, bet nespalvindami, o tik pieštuku arba kreidele, tai yra naudodami tik vieną toną. Muzikos klausomasi prieš užduoties atlikimą. Piešiama geriau tyloje arba skambant tik instrumentinei muzikai, nes dainų žodžiai atitraukia dėmesį nuo muzikos. Verčiau tegul vaikai klausosi instrumentinės muzikos su besikeičiančiu tempu, įvairiais instrumentų tembrais.

Galima pasiūlyti palyginti įvairių muzikos instrumentų, kuriais grojama ta pati muzika, skambesį, ir iš įvairių spalvų sudėlioti raštą arba dar sudėtingiau – ornamentą, primenantį kiekvieno instrumento skambesį arba susipinančius jų garsus.

Galima pasiūlyti vaikams patiems sugalvoti naujų užduočių. Mokytojas turi vadovauti kūrybos procesui, skatindamas vaikus fantazuoti ir ugdytis estetinį skonį.

⁵ Žr. M. Jakubovskajos vadovėlį „Muzika – 3“.

Stebuklingi muzikos garsai

„Muzika – tai jausmų ir nuotaikų sritis. Tai garsais išreikštas dvasios gyvenimas.“

Kompozitorius Aleksandras Serovas

Vaikų muzikinio ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose tikslas – skatinti ir ugdyti mokinių kūrybingumą, aktyvią ir emocingą, estetinę ir kultūrinę patirčiai atvirą, prasmingai savo kūrybinius polinkius įgyvendinti ir kultūrinės reikmės tenkinti gebančią asmenybę. Meninis ugdymas žadina asmenybės kūrybines galias ir gebėjimus gyventi visuomenėje, analizuoti įvairius gyvenimo reiškinius ir orientuotis materialinėse bei dvasinėse vertybėse.

Kalbant apie vaikų muzikinį ugdymą bendrojo lavinimo mokyklose reikia pabrėžti, kad labai svarbu per muzikos pamokas supažindinti mokinius su geriausiais pasaulinio meno pavyzdžiais. Nuolat klausydamiesi muzikos ilgainiui vaikai pamilsta ir supranta ją. Jau nuo pirmosios klasės mokytojo uždavinys – išugdyti vaikų meninį skonį, klausymosi kultūrą, kad muzika padėtų pažinti gyvenimą. Muzikos mokytojas, taikydamas svarius argumentus, remdamasis tikrais pasakojimais, gali įtikinti vaikus stebuklinga muzikos pasaulio galia...

Muziką kuria kompozitorius. Kad suskambėtų kompozitoriaus parašytas kūrinys, jį reikia atlikti. Mokiniam tenka išaiškinti, kad norint tapti geru atlikėju, tikru muzikantu, reikia ilgai ir kantriai mokytis, kad instrumentas ar balsas skambėtų tobulai. Atlikėjas siekia perteikti klausytojams tuos jausmus ir mintis, kurias įdėjo į savo muziką kompozitorius. Jau pirmoje klasėje vaikai pratunami klausytis muzikos, kurią atlieka solistai, choras ir t. t.

Muzikinis kūrinys jau atliktas, mes jį išgirdome, vadinasi, – mes esame klausytojai. Muzikos mokytojo uždavinys – nuosekliai išmokyti suprasti, pajauti ir įvertinti išgirstą muziką. Reikia mokyti vaikus būti „tikrais“ klausytojais, t. y. mokėti ne tik įsiklausyti, bet ir įvertinti muzikinį kūrinį. Muzikos mokytojas įveda vaikus į stebuklingą muzikos pasaulį, ir šis stebuklas tęsis visą gyvenimą. Muzikinės kultūros žinios turėtų praplėsti mokinių muzikinį akiratį ir padėti ugdyti estetinį skonį. Kadangi mokiniams sunku ilgiau išlaikyti dėmesį, muzikinio kūrinio reikėtų klausytis ne ilgiau kaip devynias minutes, nes vaikai pavargsta ir pradeda nuobodžiauti.

Labai svarbu pažymėti, kad dėmesingai klausytis muzikos mokiniai mokomi jau nuo mažens. Atidžiai klausytis muzikos vaikai išmoksta ne iš karto, nes neretai klausydamiesi muzikos, jie yra nedėmesingi, žaidžia, jiems sunku

susikaupti. Todėl muzikiniai kūriniai turi būti patrauklūs, vaizdingi ir trumpi. Vaikai įdėmiai klausosi, kai skamba žinomi muzikiniai kūriniai. Tada jie noriai fantazuoja, tačiau vien fantazijos neužtenka, reikia aiškintis intonacijos, ritmo, dermės reikšmę, nes tai labai svarbūs muzikos dalykai. Mokytojas, ruošdamasis muzikos pamokai, iš anksto turi parinkti tokių muzikos pavyzdžių, kurių panašumai ir skirtumai gali sudominti mokinius ir įtraukti į stebuklingą muzikos pasaulį.

Muzikos kūrinio klausymosi organizavimas. Iš pradžių reikia supažindinti mokinį su kūrinio pavadinimu, kompozitoriumi ir jo krašto ypatumais. Kūrinio mintį vaikai gali atspėti jau pirmąkart perklausę kūrinį. Prieš klausantis muzikos būtinai pateikiama užduočių. Iš pradžių mokytojas siūlo atsakyti į atvirus klausimus (Ar patinka kūrinys? Kuo jis ypatingas? Kokia muzika skambėjo? ir kt.). Pakartotinai klausantis galima siūlyti atlikti įvairius žaidybinius judesius, padedančius mokiniams nustatyti kūrinio charakterį, nuotaiką, melodijos kryptį, ritmo piešinį, dermės spalvą. Mokytojas gali papildyti mokinių atsakymus ir nurodyti, į ką reikėtų atkreipti dėmesį. Vėliau užduodama sunkesnių klausimų ir užduočių (pavyzdžiui, kokius veikėjus ir vaizdus įsivaizduojate klausydami šitos muzikos, kokia yra kūrinio kulminacija ir dramaturgija, atpažinti muzikos epochą ir kt.).

Kūrybinės užduotys padeda vaikui sėkmingiau mokytis muzikinės kalbos, įvairiapusiškai vystytis. Jų galima pasiūlyti mokant tiek aktyviojo mokymo metodais (dirbti grupėmis), tiek taikant informacines technologijas. Galima pateikti tokių kūrybinių užduočių, kad jas atlikdami mokiniai naudotųsi naujosiomis technologijomis. XXI amžius atveria mums daugybę įvairių galimybių naudoti įvairias technines priemones: televizorių, radiją, garso ir vaizdo grotuvą, kompaktinių plokštelių grotuvą ir kt. Nors nauji muzikiniai įrenginiai arba kompiuteris nebūtinai atliekant kūrybines užduotis, bet būtent galimybė jais naudotis gali paįvairinti kūrybinių užduočių atlikimą. Dabartiniais laikais daugelis vaikų žaidžia arba bando dirbti kompiuteriu. Būtent žaisdami kompiuterinius žaidimus vaikai susipažįsta su sudėtingu kompiuterio pasauliu, pradeda domėtis kompiuterine muzika.

Muzikos mokytojas gali paaiškinti, kad nevertėtų jungti aparatūros visu garsu, nes labai garsiai skambanti muzika kenkia klausai, skatina dalinį apkurtimą, gali suteikti fizinio skausmo ir neigiamai paveikti psichiką. Muzikinis ugdymas labai reikšmingas vaiko raidai, nes padeda ugdyti ir puoselėti laisvą, dvasingą, atvirą pasaulio kultūrai asmenybę, Lietuvos kultūros žinovą ir puoselėtoją.

Šiuolaikinės muzikos priemonės

Muzikos istorija yra ne tik stilių bei žanrų kaitos istorija. Tai naujo skambesio paieškos istorija. Kiekviena karta turi savo mėgstamiausią instrumentą. Baroko epochoje svarbiausias instrumentas buvo vargonai, rokoko – klavesinas, romantizmo – fortepijonas.

Nuo seno muzikantai siekė sukurti naujus muzikos instrumentus, plėsti garso paletę, surasti ypatingų garso efektų. Dar G. F. Hendelis į savo kūrinį „Kalėdinis choralas“⁶ įtraukė bažnytinių varpų skambesį, o L. Mocartas į „Vaikiškąją simfoniją“⁷ – įvairių vaikiškų instrumentų skambėjimą. Daugelis kompozitorių savo kūrinuose stengdavosi pateikti įvairių garso efektų.

Kuriant naują elektroninę muziką pirmieji bandymai buvo susiję su elektrinių muzikos instrumentų naudojimu muzikuojant. XX amžiaus viduryje elektroninėje muzikoje išryškėjo trys pagrindinės srovės: „magnetofoninė“, „kompiuterinė“ ir „gyvoji“. Naujas instrumentas, turintis netgi „atmintį“, tai – sintetizatorius. Prietaiso sienelėje yra daugybė mygtukų. Įsiziūrėję į juos, matysime įvairius užrašus: „tango“, „valsas“, „fokstrotas“, „rumba“ ir daugelį kitų ritmų. Kiti mygtukai pažymėti taip: „didelis būgnas“, „lėkštės“, „marakas“ – daugiau negu dešimt įvairių instrumentų. Trečioji mygtukų grupė nurodo tempą – nuo lėto iki labai greito.

Muzikantas nustato sintetizatoriaus ritmą, savo nuožiūra pasirenka instrumentų sudėtį ir paspaudžia reikiamo tempo mygtuką. Dabar instrumentas pats ritmingai akompanuos, o muzikantui tik teks pagroti melodiją.

Kai kurie sintetizatoriai įrengti taip, kad gali „įsiminti“ ir melodiją. Ji iš anksto yra užprogramuojama. Be to, kad lengviau būtų atlikti, sunkesnes vietas į „atmintį“ galima įvesti lėtesniu tempu, o vėliau jas atkurti reikiamu greičiu. Skirstant garso informaciją, nustatomas garso dažnumas, tembras, kiti garso ypatumai ir jo transformavimas tekstiniu, skaitmeniniu ir grafiniu būdu. Galima daryti ir atvirkščiai – teksto, grafikos ir skaitmenų informaciją pagal tam tikrą programą pakeisti garsu. Pavyzdžiui, žmogus kalba per mikrofoną, sujungtą su kompiuterio sisteminę programine įranga, o ekrane matome tekstą, arba atvirkščiai: ekrane matome tekstą ir jį garsiai skaitome. Šia kompiuterio galimybe naudojasi žmonės, turintys kalbos ar klausos sutrikimų.

⁶ Žr. M. Jakubovskajos vadovėlį „Muzika – 3“.

⁷ Žr. ten pat.

Įdomi ir šviesos muzika. Garso ir grafikos informacijos junginys yra populiarus „garso ir spalvos“ pasaulyje – diskotekoje, scenoje.

Vienas iš garso informacijos pavyzdžių yra muzika. Įvairūs muzikos redaktoriai (pvz., KABOOM) yra nepakeičiamos kompozitorių arba kitų muzikos profesijų atstovų priemonės. Muzikos kūrinys gali būti įrašomas natomis ekrane, o vėliau atliekamas. Šiuo atveju kompiuterio klaviatūra tampa sintezatoriaus arba kito instrumento klavišais. Specialiu įrenginiu galima prisijungti prie kompiuterio sisteminės programinės įrangos ir sukurtą muziką įrašyti į „atmintį“ arba ištrinti iš jos. Galima išsaugoti įrašą ir kitose laikmenose: diskeliuose, kompaktinėse ar mini plokštelėse. Taigi, galite įrašyti viską: muziką, tekstą, vaizdą. Žmonės visada keitėsi informacija, visada mąstė, kaip veiksmingai ją perteikti ir išsaugoti.

Iš vaikystės pasakų atsimename, kad naujienos buvo perduodamos per pasiuntinius, kurių likimas dažnai priklausė nuo atneštos žinios – geros ar blogos.

Kompiuteriai vis labiau įeina į mūsų gyvenimą. Kompiuteriai „išmoksta“ muziką kaip meno sritį su jos matematiškai tiksliais harmonijos dėsniais. Sukurta kompiuterių klaviatūra, perteikianti fortepijono, gitaros, trimito ir daugelio kitų muzikos instrumentų turtingą skambėjimą. Įrengimo paslaptis – tai atminties bankas, kuriame laikomi kiekvieno muzikos instrumento sudėtingi garsai, pateikti matematinių modelių pavidalu.

Dabar, naudodamas vieną sintezatorių ir jo klaviatūrą kaip pagrindinį instrumentą ir programuodamas kitus sintezatorius taip, kad jie imituotų įvairiausių muzikos instrumentų skambėjimą, muzikantas gali vadovauti visam orkestrui. Pasirinkdamas reikiamas programas, vienas muzikantas gali atlikti sudėtingus daugiabalsius kūrinius, ką anksčiau galėjo padaryti tiktai orkestras, grojantis garso įrašų studijoje. Turėdamas kompiuterį su programų sąsaja, muzikantas gali įvesti natas iš klaviatūros, įrašyti jas į magnetinę juostą arba skaitmeninę plokštelę, paskui suredaguoti kūrinį ir atlikti jį vienu ar keliais sintezatoriais. Vis dažniau kompiuterinės muzikinės sistemos daugeliui vaikų pakeičia pianiną, ir jie kuria muziką jau šiuolaikiniu muzikos instrumentu.

II SKYRIUS

Muzikinis vaikų ugdymas

Garsų pasaulyje

Svarbiausia muzikantui – klausa, sugebėjimas suvokti garsų pasaulį. Klausą būna įvairi. Paprastai ji leidžia mums suprasti garsus, kurie mus supa. Mes girdime lietaus šniokštimą, lapų šlamesį, bitės dūzgimą ir kitus garsus.

Mokslininkai įrodė, kad beveik visi gyvūnai girdi geriau nei žmonės, nes jų klausą aštresnė. Vaikai, žinoma, yra stebėję, kaip šuo pastato ausis ir pradeda loti, kai mes dar negirdime kito žingsnių, o katė tyliai sėlina prie sienos, kur vos krebžda pelė. Daugelio šitų garsų negalima atkurti, nes jie neturi tam tikro aukščio – tai nemuzikiniai garsai. Garsai, kurie turi tam tikrą aukštį ir ilgį, vadinami muzikiniais – juos priima klausą. Kas yra muzikinė klausą? Ji padeda suprasti ir įsiminti garsus. Vieną ji labiau išugdyta, kitą – mažiau. Muzikinę klausą galima ugdyti.

Skiriamos dvi muzikinės klausos rūšys: absoliuti ir santykinė. Absoliučią muzikinę klausą turi žmogus, kuris girdi tikslų garso aukštį. Jei skamba melodija, jis gali visus garsus pakartoti balsu ir, mokėdamas natų raštą, jis gali užrašyti ją natomis. Žmonių, turinčių absoliučią klausą, nėra daug ir muziką jie traktuoja įvairiai. Santykinę muzikinę klausą turintis žmogus gali apytiksliai atkurti melodiją, bet ne visus garsus, taip pat negali tiksliai nustatyti jų aukščio. Taigi, jeigu vaikas neturi absoliučios klausos, lavinkite jo santykinę klausą.

Mokiniai turi išmokti skirti, kur link melodija juda („kalniukas“ ar „nusileidimas žemyn“), o kada nejuda, yra tarsi sustojusi, sustingusi. „Švarų“ reikiamo garso skambėjimą padės rasti lentelės su užrašytomis natomis. Natų rašto mokome nuosekliai. Iš pradžių mokome kartoti ar pamėgdžioti mokytojo dainavimą (mokytojo pasiūlytų natų skaitymas), vėliau įtraukiame kūrybinių žaidimų ir pratimų (galima mokytis trumpų liaudies dainelių, komiškų dainelių, priežodžių, patarlių, mįslių ir pan.). Taip pat savo žinias apie natas vaikai gali įtvirtinti mokydami groti dūdele. Vaikams patinka judesiai, todėl jiems įdomu rodyti natas ranka. Tai tarsi pereinamasis etapas nuo natų skaitymo iki melodijos kūrimo. Svarbiausia mokantis natų rašto yra dainuoti iš natų, o grojant natas muzikos instrumentais lavinama muzikinė klausą, be to, grojimas yra pagalbinė natų rašto mokymosi priemonė.

Būtina supažindinti 1–4 klasės mokinius su fortepijono arba akordeono instrumentais ir paprašyti jų imituoti šiuo instrumentu paukščio čiulbesį. Mokinys pradės spaudyti klavišus dešinėje klaviatūros pusėje, kad būtų aukšti garsai. Jei

reikės imituoti dinozauro maurojimą, jis pasislinks kairėn ir ims groti žemus garsus. Išsiaiškinkite kartu su juo, kur aukšti, o kur žemi garsai klaviatūroje.

Žemi garsai – jie lyg skambesio pamatas, ant kurio statomas visas muzikos „pastatas“. Spaudant klaviatūros klavišus kuo dešiniau, garsas tampa vis aukštesnis, tai sukelia pakilią nuotaiką, atrodo, kad spalvos šviesėja.

Atidenkite fortepijono dangtį ir parodykite, kad stygos jame nevienodos: iš kairės ilgos, o kuo arčiau dešinės, tuo jos trumpesnės. Be to, tos stygos, kurios atitinka žemus garsus yra storos, apvyniotos vielele, o viršutinės – plonos, neapvyniotos.

Garso aukštis priklauso nuo stygos ilgumo ir storio – tai yra skambančio garso virpėjimo dažnumo rezultatas. Pabandykite įtempti siūlą ir timptelėti jį pirštu: išgausite garsą. O dabar atlikite tą patį veiksmą su stora virvele. Išgirdote skirtumą?

Ar visus garsus gali sugauti žmogaus ausis? Yra tokių aukštų ar žemų garsų, kurių mes negirdime. Jie kenkia nervų sistemai, psichikai, sukeldami nerimo ir baimės jausmus.

Paspauskite fortepijono klavišą ir laikykite ant jo pirštą. Garsas skambės ilgai. O jeigu tik spustelėtume klavišą trumpai, tai garsas skambės trumpai. Ilgieji ir trumpieji garsai žymimi specialiais ženkleliais, kurie atskiria ilgą garsą nuo trumpo.

Pagal natas nustatoma, kurie garsai aukštesni, o kurie žemesni. Pažiūrėjus į penklinę, galima nustatyti natą, bet dar svarbu, koks raktas parašytas penklinės pradžioje. Raktas *sol*, arba smuiko raktas, – tai ženklas, kuris nurodo, kad penklinėje užrašytos pirmos oktavos natos.

Kad mokinys greičiau išmokytų natų raštą, reikia leisti jam palyginti du skirtingo aukščio garsus. Vaikas nustatys, kuris iš jų yra aukštesnis, o kuris žemesnis. Jau pirmoje klasėje patartina iš karto mokytį tercijos: *sol* ir *mi* natų.

Iš pradžių mokykite natos *sol*. Pirmiausia mokiniai dainuoja natą kartu su mokytoju, o paskui savarankiškai. *Sol* nata užrašoma ant antros linijos (norint pademonstruoti natų išsidėstymą pagal aukštį, reikia ranka parodyti garsus, kylančius laipsniais aukštyn ir žemyn⁸).

⁸ Išsamiau apie tai žr. 64 psl.

Mokydami natos, rodome dūdelės skylutę, kurią ji atitinka. Paskui su nauja nata atliekame trumpą dainelę⁹, kad vaikų žinias apie ją įtvirtintume. Vėliau mokome *mi* natos. Ji užrašoma ant pirmos linijos. Supažindiname su ja taip pat kaip ir su *sol* nata. Supažindiname su *la* nata. Ji rašoma tarp antros ir trečios linijos. Paskui mokomės *re* natos, kuri yra po pirmąją liniją. Toliau nagrinėjame *fa* natą, kuri užrašoma tarp pirmos ir antros linijos. Lygiai taip pat aiškiname ir kitų natų padėtį penklinėje.

Pirmoje klasėje vaikai supažindinami su natomis *re*, *mi*, *fa*, *sol*, *la*¹⁰. Antroje klasėje mokiniai mokosi *si*, *do*², *do*¹ natų¹¹. Trečioje klasėje mokoma *re*², *mi*² natų¹². Ketvirtoje klasėje mokomasi didžiosios oktavos *si* ir *la* natų¹³. Parodžius, kur užrašomos natos penklinėje, siūloma šias natas mokiniams padainuoti kartu su mokytoju. Paskui pademonstruojame, kur naujoji nata yra fortepijono klaviatūroje, nurodome, kurią dūdelės skylutę ši nata atitinka, ir kartu su mokiniais pagrojame dūdele trumpas melodijas ir daineles, kuriose yra naujoji nata. Dar galima mokyti naujos natos ženklą rodyti ranka¹⁴.

Dainavimas iš natų yra susijęs su dainavimu iš klausos. Mokant naujos natos, labai svarbu, kad dainoje arba bent frazėje būtų naujas garsas. Mokant natų rašto aukštesnėse klasėse garsus reikia dainuoti ne po vieną, bet kartu su kitais garsais. Pavyzdžiui, galima pastebėti, kad padainuoti *sol-mi* daug lengviau negu *mi-sol*. Reikia mokyti dainuoti, keičiant melodijos tempą, garsų ilgį, dariant tarp jų pauzes, kad mokinyss geriau viską įsimintų. Taip mokoma naujų natų.

1–4 klasių mokiniai dar tik susipažįsta su muzikos mokslu, todėl svarbu, kad tai jiems būtų įdomu ir nevargintų. Tuomet jie ir vėliau nekantriai lauks natų rašto pažinimo tęsinio.

⁹ Pristatant kiekvieną naują natą visuose M. Jakubovskajos vadovėliuose (pradedant „Muzika – 1“ ir baigiant „Muzika – 4“) kartu pateikiama trumpa dainelė naujai natai įtvirtinti.

¹⁰ Žr. M. Jakubovskajos vadovėlį „Muzika – 1“.

¹¹ Žr. M. Jakubovskajos vadovėlį „Muzika – 2“.

¹² Žr. M. Jakubovskajos vadovėlį „Muzika – 3“.

¹³ Žr. M. Jakubovskajos vadovėlį „Muzika – 4“.

¹⁴ Išsamiau apie tai žr. 64 psl.

Kai vaikui 6–10 metų, reikia atsižvelgti ne tik į jo psichines, bet ir fizines savybes. Šiuo amžiaus tarpsniu vaiko balso raumenys dar nevysiškai susiformavę, todėl negalima forsuoti garso. Rėkiant iškraipomas balso tembras. Reikia mokyti vaikus dainuoti neįsitempus. Labai svarbu balsui formuoti dainuojant yra kvėpavimas. Nuosekliai lavinamas gilus vaikų kvėpavimas, plečiamas diapazonas, ugdoma melodinė, tembrinė, dinaminė klausia.

Muzikos mokytojas, išmanydamas mokinių balso vystymosi ir ugdymo ypatumus, turi išlavinti išraiškingą mokinių balsą.

Balso aparatas sudaro vieną visumą: klausos, kvėpavimo organai, balso stygos, kalbos padargai. Balso aparato veikla priklauso nuo centrinės nervų sistemos (galvos smegenų srityje). Nereikėtų praleisti nė vieno netaisyklingo garso (nes atmintis jį fiksuoja), kad vėliau vaikui netektų jo iš naujo mokytis. Dainavimo įgūdžių plėtojimas ir ugdymas priklauso nuo pateikiamo pavyzdžio, kaip formuoja garsą pats mokytojas. Todėl mokytojas privalo turėti gerą muzikinę klausą, balsą, jausti ritmą ir mokėti tinkamai pateikti mokomąjį kūrinį (dainą).

6–10 metų vaikų balsas yra švelnus, lengvas, nestiprus, nors kartais pasitaiko vaikų, turinčių gergždžiantį, žemą balsą. Balsas labai priklauso nuo kvėpavimo. Kadangi vaikų plaučių tūris nedidelis, todėl balsas dar silpnas. Negalima leisti vaikams garsiai dainuoti, nes tai gali iš esmės pažeisti balsą.

Atliekant muzikos kūrinį galima stebėti balso skambėjimo ypatumus. Reikia pratinti mokinių mokėti keisti balso atspalvį, ieškoti skambėjimo šaltinio, plėtoti balso judrumą, mokyti atlikimo skirtingais štrichais (*legato*, *staccato* ir kt.). Tam labai tinka didaktiniai žaidimai.

Nuolat skatinant teigiamas vaikų emocijas ir kviečiant vaizduoti dainų personažus stebimas balso atspalvio kitimas, ieškoma natūralesnio balso skambėjimo, siekiama, kad mokinyss dainuotų iš prigimties malonių balsu. Svarbu skatinti vaikus išiklausyti į šnekamąją kalbą, paukščių ir gyvūnų garsus, juos pamėgdžioti, tada vaikai išmoks imituoti garsus. Didaktiniais žaidimais ugdomė vaikus, tobuliname loginį jų mąstymą.

Pradėdami mokyti vaikus dainavimo, turime kreipti dėmesį į tai, kad apatinis jų žandikaulis būtų aktyvesnis, o viršutinis – pasyvesnis. Plačiai išsižiojama. Sunkinant užduotis naudinga dainuoti vokaličius pratimus *legato* (pvz., žemyn

slenkantį kvintakordą), tuo pačiu metu pirštu truputį paspaudus tempti laisvąjį smakrą žemyn.

Labai naudingi linksmi pratimai, kuriuos atlikdami vaikai orą gali išpūsti tiek, kiek jo apskritai gali įkvėpti, pavyzdžiui, gali pūsti pienų „parašiotus“, paskui aktyviai uostyti gėlę ir vėl iki galo išpūsti orą. Tokius pratimus vertėtų atlikti 1–2 minutes.

Dikciniams pratimams galima taikyti tautosakos pavyzdžius: greitakalbes, priežodžius, patarles, kuriuos galima atlikti vieno aukščio garsu arba sukurti jiems melodiją. Lygiai tokiu pat būdu galima tarti dainų žodžius.

Itin daug dėmesio reikia skirti garso spalvai. Reikėtų pažymėti, kad *altas* yra rimto žmogaus „kaukė“, *sopranas* – linksmo žmogaus „kaukė“.

Svarbu, kad vaikai iš karto taisyklingai intonuotų, taip pat tinkamai kvėpuotų frazės pradžioje ir pabaigoje, aiškiai artikuliuotų, išdainuotų aukštus garsus, įtvirtintų diapazoną ir tonaciją.

Vaikai nuolat mėgdžioja mokytoją. Kiekvienas pedagogas turi išmanyti balso aparato veiklą, tausoti vaikų balsus.

Plaučiai, bronchai, trachėja ir balso stygos, nosiaryklė, minkštasis ir kietasis gomurys, liežuvis, viršutinis ir apatinis žandikaulis, dantys, lūpos – visi šie organai padeda formuoti balsą. Balso aparato veiklą galima stebėti, valdyti ir kontroliuoti.

Vaiko balsas skiriasi nuo suaugusiojo stiprumu ir tembru. Reguluojant balso stiprumą dainavimo metu, labai svarbu tausoti balsą. Negerai daro tie mokytojai, kurie reikalauja iš vaikų dainuoti per pamokas arba šventes labai garsiai ar visai tyliai. Vaikų balsas nėra stiprus ir garsiau už *mf* vaikai dainuoti negali. Antraip balsas bus spazmuotas.

Vaikų balso stygos funkcionuoja normaliai, kai dainuojant susidaro nedidelis plyšys. Tuomet vaiko balsas skamba natūraliai. Jis būna švelnus, skambus, ryškus, neforsuotas.

Visi dainavimo įgūdžiai (kvėpavimas, garso formavimas, diktija ir kt.) susiję tarpusavyje. Pradinukų muzikiniai gabumai labai skiriasi ne tik intonacijos atžvilgiu, bet ir balso skambėjimo registru bei garsiniu diapazonu. Pagal balso registrą 6–10 metų vaikus galima suskirstyti į 3 grupes: aukšti: *mi¹–do²*, vidutiniai: *do¹–la¹*, žemi: *si¹–fa¹*. Atidžiai patikrinus vaikų balsus ir klausą, balsus reikia suderinti pagal registrą ir sugebėjimą intonuoti. Toks suderinimas padės

visiems švariai intonuoti, išlavinti balsą ir muzikinę klausą.

Mokant šio amžiaus vaikus dainavimo daug dėmesio skiriama vokaliniais pratimams. Tai leidžia lavinti vaikų klausą, kad jie girdėtų aukštus garsus, formuoti švarią intonaciją, padeda išlyginti balsą, plėsti diapazoną. Prasidainuoti būtina pamokos pradžioje.

Trumpos liaudies dainelės, juokavimai – gera medžiaga tam, kad vaikai nepavargtų. Prasidainuoti ir atlikti išmoktą dainą vaikai turi stovėdami, o mokytis dainos – sėdėdami. Labai svarbu stebėti dainuojančių mokinių kvėpavimą. Mokant ramaus kvėpavimo galima taikyti įvairius pratimus (uostyti gėlę, pamėgdžioti gyvūnų kvėpavimą ir kt.). 1–4 klasių mokiniai dažnai nesupranta, kuo skiriasi dainavimas nuo teksto skaitymo, todėl svarbu mokyti dainuoti tęsiamu garsu. Formuoti balso garsus padeda dainavimo pratimai (pratimai, skirti balsui „apšilti“), kuriais mokoma intonuoti; dikciniais pratimais mokoma skardaus, lengvo garso; taip pat atliekami harmoninei klausai lavinti skirti pratimai ir kt.¹⁵

Prasidainavus (atlikus vokalius pratimus) mokomasi dainų repertuaro. Per dainavimo pamokas negalima apsiriboti vienos dainos mokymusi, nes 1–4 klasių mokiniai negali ilgai išlaikyti dėmesio: greit išsiblaško, jiems nuobodu mokytis vieno kūrinio, jie greit pavargsta, atbunka klausą, garsas tampa niūrus ir įtemptas, dainavimas neišraiškingas. Tad per pamoką reikia mokyti dviejų ar trijų dainų. Pristatykite vieną naują dainelę ir pradėkite jos mokytis, kita tegul būna įtvirtinama (tikslinami intonaciniai sunkumai, ritminės ir dikcinės vietos), trečioji – kartojama.

Pradedant mokytis dainos, reikia atskleisti jos turinį, sukurti atitinkamą emocinę nuotaiką. Dainos mokymą galima pradėti nuo atlikimo ir sunkesnių vietų nagrinėjimo įvairiais būdais. Pavyzdžiui, mokymą galima pradėti garso įrašo klausymu arba nuosekliu atlikimu:

- a) aptarti tekstą,
- b) iš pradžių išmokti melodiją, paskui tekstą ir vėliau sujungti žodžius su melodija.

1–4 klasių mokiniai mokosi dainos iš klausos (1 ar 2 posmeliai per pamoką), tam galima skirti nuo 7 iki 10 minučių. Išlyginti balsą ir įsiminti melodiją padės melodijos dainavimas balsėmis ar skiemenimis (*i, o, na, pa, liu, lio* ir kt.).

¹⁵ Visų šių pratimų pavyzdžių žr. M. Jakubovskajos vadovėliuose „Muzika – 1“, „Muzika – 2“, Muzika – 3“, „Muzika – 4“.

Įsiminti dainos melodiją padės ne tik jos atlikimas balsu, bet ir grojimas instrumentu (fortepijonu, dūdele ir kt.). Imitaciniai judesiai praturtina dainą, leidžia pajusti jos charakterį, daro dainą vaizdingesnę. Judesiai turi būti ritmiški ir lengvi. Turi sutapti akcentai.

Nuo mažens vaikus naudinga mokyti dainuoti be muzikos pritarimo. Pavyzdžiui, jei liaudies dainos atliekamos *a cappella*, tai padeda lavėti vaikų muzikinei klausai. Dainuoti mokoma tokia tvarka: pedagogas groja muzikinę įžangą, vaikai pradeda dainuoti; jeigu jie suklysta, pedagogas palaiko juos balsu be muzikos instrumento pritarimo, o dainai baigiantis groja pabaigą, tikrindamas tonacijos tikslumą. Šitaip nuosekliai mokomi vaikai pripras klausytis savęs, savo draugų, įvertinti atlikimą.

Dainuojant, reikia taikyti aktyviojo mokymo metodus; taip pat tinkamai susodinti vaikus per muzikos pamoką.

Planuojant pamoką, būtina įtraukti dainas iš ikimokyklinio repertuaro. Šios žinomos vaikams dainelės padės greičiau sukurti dainuojantį klasės kolektyvą. Taigi, dainuodami žinomą repertuarą vaikai lengviau prisimins šias dainavimo taisykles: garsą dainuoti sklandžiai ir tęsiamai, vienodai kvėpuojant, nekeliant pečių, kvėpuojant nenutraukti žodžio, frazės. Pirmaisiais muzikos mokymosi metais vaikai įgyja dainavimo kultūros pagrindus. Aukštesnėse klasėse dainavimo užduotys vis sunkės.

Ritmo jausmas

Viskas mūsų gyvenime paklūsta ritmui. Jis yra gamtoje – tai dienos ir nakties kaita, metų laikų kaita. Mažyliui mama dainuoja lopšinę ir ritmiškai supa lopšį. Dažnai būtent ritmas nusprendžia muzikos charakterį ir netgi žanrą. Įvairūs ritmiški judesiai lavina vaiko aktyvumą, atmintį. Muzikos ritmas – tai įvairių muzikinių ilgių ir akcentų kaita ir santykis. Pavyzdžiui, remdamiesi ritmu mes galime atskirti maršą nuo valso ir kitų kūrinių.

1–4 klasių mokinių ritmo įgūdžiai formuojasi palengva. Ištaręs žodį, mokytojas prašo mokinių paploti skiemenis. Svarbu paaiškinti, kad suploti reikia tiek kartų, kiek žodyje yra skiemenų. Reikalaujama atidžiai išsiklausyti į mokytojo pastabas: ilgus skiemenis turi atitikti ilgesni pliaukštelėjimai, o trumpus – trumpesni. Pavyzdžiui, žodyje *pa-u-pys* ilgas garsas *y* skamba kaip du trumpi – *a* ir *u*. Suprasti ritmą padeda jo ypatumas – stiprių ir silpnų akcentų periodinis pulsavimas.

Garsų kaita lygiomis laiko atkarpomis sukuria muzikoje lygų judėjimą, kitaip tariant, pulsavimą. Jei garsas akcentuotas, tai bus stiprus garsas (ar jo dalis), o neturintis akcento – silpnas garsas (ar jo dalis).

Žmogus turi tam tikrą ritmą – tai širdies dūžiai. Muzika taip pat turi „širdį“, kurios dūžių mes beveik negirdime, bet galime išmokti pajusti juos. Muzikos „širdis“ – tai pulsas. Padėkite mokiniams rasti jį „Dainelėje“¹⁶ („Po laukus trypčiojom ir delnais plojom...“). Garsą, lygų vieno pulso dūžio ilgiui, pavadinsime „TOP“ (žingsnis). Iš pradžių reikia suteikti garsui būdingą pavadinimą, pavyzdžiui, ilgas garsas – tai mokytojo žingsnis. Kaip tada pavadinsime mokinių žingsnius?

Skambant trumpiems garsams gera bėgioti. Jei girdite, kad vienas ilgo garso „TOP“ dūžis turi du garsus, vadinasi, reikia sakyti: BĖG-TI. Taigi, tai ir bus mokinių žingsniai. Klausimai mokiniams:

Kuris garsas ilgesnis?

Kuris garsas trumpesnis?

Vaikai mėgsta žaisti. Mūsų žaidimo taisyklės tokios: ilgas natas „TOP“ (ketvirtinės) pavadinsime skiemeniu „TA“, o trumpas „BĖG – TI“ (aštuntinės) pavadinsime skiemeniu „TI“. Naudotis skiemenimis „TA“, „TI“ ir toliau „TA-A“ (pusinė nata) ir „SA“ (ketvirtinė pauzė) patogiu ir trumpiau, skaitant ritmą.

¹⁶ Žr. M. Jakubovskajos vadovėlį „Muzika – 1“.

Ritmo skaitymą turi lydėti to paties ritmo ar metro judesiai (pliaukštelėjimai, dirigavimas), ritmo konstravimas – tai ritmo perstatymas ir kartojimas. Išmokyti skaityti ritmą padės ritminės kortelės. Mokytojas rodo mokiniams korteles kelis kartus iš eilės, kad visi priprastų dirbti reikiamu tempu.

Išmokykite vaikus surasti jau išminktą dainų pulsą. Skambant stipriajai daliai, sakykite „VIENAS“.

Metras, kuriame akcentai (stipriosios dalys) kartojasi tolygiai per vieną dalį, vadinamas dvidaliu. Jis išreiškiamas paprastu metru ir žymimas 2/4. Naudodami ritmo korteles, supažindiname vaikus, kaip susidaro ritminės grupės. Atkreipkite jų dėmesį į tai, kad girdime garsų, kurie skamba ilgiau negu ketvirtinė nata „TA“. Jeigu skambant vienam garsui, girdite du pulso dūžius, reikia sakyti „STOP“.

Plojant šiuos garsus, reikia nustoti ploti, kol mintyse skaičiuojame „vienas, du“. Tai ilga nata „STOP“ (pusinė), pavadinsime ją skiemeniu „TA-A“.

Pasiūlykite 1–4 klasių mokiniams žaidimą „Ritmo aidas“.

Suskirstykime klasę į dvi grupes: pavyzdžiui, 1-oji grupė ploja delnais, o 2-oji grupė beldžia pieštuku į stalą.

Grojimas dūdele: 1-oji ir 2-oji grupė gali groti savo dūdelėmis iš anksto parinktus garsą arba garsus.

1-oji grupė	TOP	TOP	2-oji grupė	STOP
	BĖG-TI	BĖG-TI	TOP	TOP
	STOP		STOP	

Šį žaidimą galima žaisti ir kaip „Klausimą – atsakymą“:

1-oji grupė – KLAUSIMAS:

TOP	TOP
TOP	BĖG-TI
TOP	TOP
STOP	

2-oji grupė – ATSAKYMAS:

BĖG-TI	BĖG-TI
BĖG-TI	TOP
TOP	TOP
STOP	

Prisiminkime dainą „Sninga“ iš M. Jakubovskajos vadovėlio „Muzika – 1“. Dainos melodija turi ilgą natą, prilygstančią ketvirtinei natai. Tai ketvirtinė pauzė. Ją pavadinsime skiemeniu „SA“. Rodydami ją, rankas praskečiame į šalis. Pauszės grupuojamos taip, kaip ir natos, bet pauzė – tylėjimo ženklas, o nata – skambesio ženklas.

Mokant ritmo, dažniausiai reikia naudoti dviejų dalių metrą, įvairiai jį derinant. Mokant ritmo ne tik mažėja vaikų įtampa, bet ir ypač pagyvėja pamoka. Atlikdami ritmo skaitymo pratimus, mokiniai perpranta ritmą ir išmoksta laisvai naudotis ritminėmis figūromis bei sudaryti naujus ritmus.

Visa, kas gyva, paklūsta ritmo įtakai. Reikia tik įdėmiai išsižiūrėti ir galima visur jį aptikti. Muzikos mokytojo užduotis – neišsprauti mokinių į tam tikrus rėmus, apsiribojant vien ritminėmis kortelėmis, žaidimu „Ritmo aidas“. Jis turi išmokyti ritminės saviraiškos laisvės.

Grojimas muzikos instrumentais

„Muzika, kuri paliečia jautriausias stygeles, yra didžiausia dovana...“

Dainininkas Vytautas Juozapaitis

Vaikas žaidžia garsu jau tada, kai pirmą kartą paima į rankas barškutį. Jam tai patinka, jis gali juo žaisti ilgą laiką. Žmonės visuomet domina tai, kas sukelia garsą.

Pasiūlykite 1–4 klasių mokiniams mokyklinę dūdelę. Skirkite jai daugiau dėmesio negu kitiems instrumentams. Mokyti ją groti galima net ikimokyklinio amžiaus vaikus. Dauguma vaikų, ateinančių į mokyklą, nesugeba aiškiai intonuoti, ir dūdelė padės jiems išlavinti muzikinę klausą.

Nyksta graži šeimyninio dainavimo ir muzikavimo tradicija. Seniau tai suteikdavo vienybės pojūtį ir dvasinę bendrybę tiek vaikams, tiek suaugusiesiems.

Mūsų laikais jaunose šeimose vaiko dėmesį vis dažniau stengiamasi nukreipti į garso įrašų, kompaktinių plokštelių klausymą, vaizdo filmų žiūrėjimą, kompiuterinius žaidimus.

Viena svarbiausių pedagogikos užduočių – vaikų kūrybinių gabumų plėtojimas. Pažintis su kūrybine veikla vyksta per meninius užsiėmimus.

Mokyklinės dūdelės – muzikos instrumentas, prieinamas visiems mokiniams. Šis instrumentas padės lavinti muzikinę klausą, kvėpavimą, taigi ir mokytis dainuoti. Groti dūdele nesunku ir įdomu. Mokydami groti dūdele kartu mokome ir natų. 1–4 klasių mokinius pradedame mokyti groti dūdele nuo natos *sol*, vėliau mokoma *mi, la, re, fa, si, do*¹⁷ natų. Pradedantiesiems vertėtų patarti: pūsk tolygiai, bet nestipriai; lūpos turi liesti dūdelę; trys viršutinės skylutės uždengiamos kairės, o trys apatinės – dešinės rankos pirštais.

Supažindinkime su dūdele visus vaikus. Groti ja išmoks vaikai, kurie domėsisi, kaip teisingai išgauti garsą, kada pradėti groti, kokias skylutes uždengti viena ar kita ranka. To mokysime ir kitose klasėse: plėtosime gabumus ir ugdysime įgūdžius.

Mokydami groti dūdele, iš pradžių su mokiniais atliksime pratimus: mokysime ritmo naudodami korteles, improvizuosime dialogą naudodamiesi žinomomis natomis.

¹⁷ Plačiau apie naujų natų mokymą siejant jas su dūdele žr. M. Jakubovskajos vadovėliuose.

Grojimas dūdele turi didžiulę reikšmę lavinant pirštų motoriką ir koordinacijos įgūdžius: ja galima išreikšti dainos melodiją, akompanuoti dainai grojant pagrindinį garsą, taip pat galima sugalvoti originalią aranžuotę (pagroti įžangą ir pabaigą).

Per muzikos pamokas galima naudotis įvairiais „žaisliniais instrumentais“: varpeliais, trikampių, lazdelėmis, akmenukais, taip pat mušti ritmą delnais arba ritmiškai stuksėti kojomis – tai pabrėš ir paryškins kūrinio ritmiką.

Mušant eiliuoto teksto arba liaudies kūrinio ritmą, galima neapsiriboti jo palaižymu. Galima imituoti ritminį orkestrą, suskirsčius klasę į keletą grupių. Vaikai patiria didžiulį malonumą dalyvaudami kūrybinėje veikloje. Žaidžiant įvairius muzikinius žaidimus aktyvinama vaikų vaizduotė, nes jie mokosi perduoti žaidimo esmę judesiais, priklausančiais nuo ritmo, charakterio, nuotaikos.

Labai svarbu pažadinti vaikų norą kurti muziką. Iš pradžių skiriame daug dėmesio ritminiams įgūdžiams. Žaidžiant ritminį orkestrą muzikos piešinys nuosekliai gali tapti sudėtingesnis, mokiniai gali plotti ritmą vienas po kito arba visi kartu.

Melodingus motyvus kuriame arba konstruojame iš „naujų“ natų, iš anksto parinkę ritminį piešinį. Šiuos pratimus galima groti dūdele arba kitais vaikiškais „žaisliniais“ instrumentais¹⁸.

Muzikos literatūroje šia tema galima rasti užduočių, kurias atliekant reikia skaityti ritmą arba sukurti melodiją eilėraščiui ar liaudies kūriniams. Ritminį akompanimentą galima improvizuoti įvairiais muzikos instrumentais. Galima pasiūlyti mokiniams „žaisti operą“.

Kūrybinės užduotys ir grojimas muzikos instrumentais pagyvina pamoką, ir vaikai patiria didžiulį malonumą ir džiaugsmą.

¹⁸ Dainelių, kurias vaikai gali sugroti vaikiškais muzikos instrumentais, pavyzdžių žr. M. Jakubovskajos vadovėliuose „Muzika – 1“, „Muzika – 2“, „Muzika – 3“, „Muzika – 4“.

Muzikos kalba

Mūsų gyvenime muzika atlieka labai svarbų vaidmenį. Mes galime girdėti ją per radiją, garso grotuvą, kompiuterį, televizorių, teatre, kine ar koncertų salėje.

Dažniausiai žmonės, net neturintys muzikinio išsilavinimo, gali nustatyti, kokia muzika skamba: linksma, liūdna, laidotuvių, šokių ar priverčianti susimąstyti. Bet paaiškinti, kodėl muzika nuteikia vienaip ar kitaip, yra labai sunku.

Muzika – tai garsų menas, kurį žmogus suvokia tik klausia. Tai vienintelė meno rūšis, kurios negalima paliesti rankomis arba išvelgti akimis. Muzika egzistuoja tol, kol skamba. Kaip ir kiti menai, muzika išreiškia tai, ką norėjo pasakyti jos autorius, t. y. kompozitorius. Jis išreiškė savo pasaulėžiūrą ir grožio suvokimą. Atlikėjas gali priversti muziką skambėti taip, kad klausytojas pasinerėtų į tą jausmų ir minčių pasaulį, kurį kompozitorius įdėjo į savo kūrinį.

Nuo atlikėjo priklauso kūrinio atlikimo lygis, ryškumas bei savotiškumas, taip pat nuo dirigento gebėjimų perduoti savo ketinimus chorui ir orkestrui. Todėl muzika – tai išraiškos menas. Ji veikia žmonių mintis ir jausmus, verčia klausytoją susimąstyti, tai yra kartu su autoriumi pajusti kūrinį.

Muzika, kaip ir tapyba, teatras bei šokis, turi savo meninę kalbą. Tai muzikos kalba. Ši sąvoka yra labai plati, nes apima visas sudedamąsias muzikos dalis, kurios vadinamos *muzikos kalbos elementais*. Muzikos garsai turi tikslų, konkretų garso aukštį, kuris gali perduoti tam tikrą mintį. Garsai – tai lyg raidės, iš kurių galima sudėti tūkstančius įvairių žodžių, sakinių. Be to, muzikoje garsas – ne vienintelė išraiškos priemonė. Jis glaudžiai susijęs su daugeliu kitų muzikos kalbos elementų, kurie vienija ir papildo vienas kitą bei perduoda muzikinę mintį. Muzikos kalbos elementai – tai ir yra muzikinės raiškos priemonės. Svarbiausi muzikos kalbos elementai yra melodija, ritmas ir harmonija.

Melodija

Muzikoje skamba daug įvairaus aukščio garsų. Juos sieja tam tikras ryšys. Melodija yra viena iš ryškiausių ir daugelyje kūrinių svarbiausia šių dalių. Melodija vadinamas horizontalus garsų nuoseklumas, išreiškiantis muzikos mintį. Melodijų yra įvairių. Vienos yra skirtos dainavimui, kitos – instrumentiniam atlikimui. Melodijos būna liūdnos, linksmos, žaismingos, ramios, ilgesingos, pakilios, iškilmingos ir kt.

Ritmas

Muzikoje melodija yra glaudžiai susijusi su ritmu. Tai labai svarbus muzikos kalbos elementas, turintis kelias reikšmes. Plačiaja prasme ritmas – tai muzikinio kūrinio tvarka bei organizuotumas. Ritminis melodijos piešinys, metras ir tempas – šie muzikos kalbos elementai apibūdina judėjimą. Muzika – tai menas, kuris suvokiamas tik laikui slenkant. Todėl labai svarbų vaidmenį muzikoje vaidina ritmas. Pagal jį laike išdėstomi garsai, taip pat ir kuriama nuotaika. Pavyzdžiui, smulkūs, žaismingi ritmai pabrėžia melodijos gyvumą, o ramus judėjimas priverčia susikaupti.

Harmonija

Graikų k. žodis *harmonia* reiškia darną, arba dar kitaip – sąskambį. Muzikoje ši sąvoka apibūdina daugiabalsės muzikos ypatumus, tai yra sąskambius ir jų ryšius. Beveik visas melodijas lydi harmoningi akordai. Harmonija dažnai yra vadinama melodijos drabužiu. Taip pabrėžiami gražiausi ir svarbiausi jos ypatumai. Muzikoje harmonija yra apibūdinama įvairiais epitetais: švari, lengva, šviesi ir kt.

Kartu su jau aptartais muzikos kalbos pagrindiniais elementais būtina paminėti ir keletą kitų muzikinio išraiškingumo priemonių, tokių kaip dinamika, tempas, tembras, registras ir dermė. Muzikos kūrinyje jie visi yra labai svarbūs, nes padeda vienas kitam ir sudaro vientisą muzikos vaizdą.

Dinamika – tai muzikos skambesio jėga, tai yra garsaus ir tylaus skambesio kaita. Pabrėžtos frazių melodijos tampa ryškesnės, sukuria tam tikrą nuotaiką.

Tempas – tai muzikos kūrinio atlikimo greitis.

Tembras – tai svarbus muzikos kalbos elementas, ypač reikšmingas instrumentinėje muzikoje. Tembras – tai vadinamosios muzikos spalvos, kurios yra savitos kiekvienam muzikos instrumentui.

Registras – tai skambančio diapazono dalis ir svarbiausia muzikinės raiškos priemonė.

Dermė

Visa žmonių sukurta muzika remiasi tais pačiais muzikos garsais, nors mes puikiai skiriame lietuvišką, vokišką arba rusišką muziką. Ši kūrybos specifika padeda atverti dermę. Dermė – tai muzikinių garsų ir jų tarpusavio santykių darna. Kiekviena tauta ir netgi kai kurie kompozitoriai turi savitą dermės jautimą, pagal kurį klausytojai juos ir skiria. Vakarų Europoje svarbiausiomis der-

mėmis laikomi *minoras* ir *mažoras*. Jie suteikia muzikai džiaugsmo ir liūdesio. Taikant muzikos kalbos elementus kuriama muzika. Tai tarsi audinys, kuris audžiamas iš daugelio įvairiaspalvių siūlų, kurie susipindami papildo vienas kitą ir susilieja į spalvotus raštus bei ornamentus.

Todėl atpažindami ir suprasdami muzikos raiškos priemones mokiniai mokosi išgirsti muzikos esmę, pajusti muziką ne paviršutiniškai, bet suprasti jos turinį ir grožį.

III SKYRIUS

Nuo muzikos iki etninės pasaulėjautos

Įsiklausykite į kalbos skambėjimą!

Gimtosios kalbos pamokų metu vaikai išmoksta rišliai skaityti, rašyti ir kalbėti savo gimtąja kalba. Muzikos pamokose vaikai mokomi dainų, kurios susieja muziką ir kalbėjimą. Tiek muzikos, tiek gimtosios kalbos pamokose reikia vaikų mokyti aiškiai tarti garsus, valdyti kvėpavimą ir balsą, tinkamos kūno ir galvos padėties kalbant bei dainuojant.

Šiuolaikinės slavų ir baltų tautų kalbos dėl balsių gausumo, dusliųjų minkštų ir skardžiųjų kietų priebalsių yra labai melodingos ir gražios. Šis muzikalumas atsiranda ne tik dėl garsų derinių, bet ir kalbėjimo ritmo, kuris susideda iš nuoseklaus pauzių ir garsų kartojimosi, taip pat garso melodijos lankstumo, kurį lemia sudėtinga garsų intonacijos linija.

Palyginkime kalbėjimą ir dainavimą. Pirmiausia, ką vaikas perima iš kitų žmonių – tai yra intonacija, garsas, ritmas. Jau pirmosiose neformaliose kalbos pamokose susipažįstama su „muzikiniiais“ kalbos ypatumais: tembru, stiprumu, tonu, aukščiu, tempu ir ritmu. Skaitant išraiškingumas būtinas kaip ir frazių pabrėžimas dainuojant.

Žmogaus kalba savaime turi intonaciją. Ji suteikia kalbėjimui išraiškingumą. Tuo pat metu tie patys žodžiai, pasakyti skirtinga intonacija, turi skirtingą reikšmę.

Intonacija muzikoje yra išraiškingumo pagrindas. Kartais muzikinės frazės melodija kyla iš kalbėjimo intonacijos. Kompozitorius, įsiklausydamas į kalbėjimo intonaciją, lyg „iš natūros“ perkelia ją į natas. Muzikinėmis gali tapti ir klausiamosios, ir šaukiamosios, ir teigiamosios intonacijos. Jeigu kalbant balso pakėlimas ir nuleidimas priklauso nuo frazės reikšmės, tai muzika siekia panaudoti pasikartojimą ir ritminį atitinkamumą.

Yra šios klausos rūšys:

- 1) kalbinė (arba akustinė) klausos rūšis – tai gebėjimas išskirti ir atkartoti skambančią kalbą įvairiais garsų diapazonais;
- 2) fonetinė klausos rūšis – tai gebėjimas išskirti ir atkartoti visus kalbos garsus;
- 3) gebėjimas girdėti aukštus garsus – jis glaudžiai susijęs su tono jautumu – tai gebėjimas išgirsti ir atkartoti kalbėjimo melodiką ir bendrą jos toną arba tembro spalvą;
- 4) ritmo jautimas, glaudžiai susijęs su tempo jautumu, – tai yra sugebėjimas atkartoti kalbėjimo tempą ir ritmą.

Lygindami kalbinę ir muzikinę klausą, pastebime, kad jos turi panašumų. Tačiau yra ir skirtumų: pagrindinis kalbinės klausos komponentas yra fonetinė klausą, o pagrindinė jos funkcija yra žodžių skyrimas, tuo tarpu muzikinėje klausoje svarbiausia girdėti aukštus garsus, o pagrindinis muzikalumo požymis yra muzikos išgyvenimas.

Muzikinį ir kalbinį išsivystymo lygį tenka nustatyti pačiam muzikos mokytojui. Principinį muzikinės bei kalbėjimo intonacijos skirtumą rusų muzikos žinovė N. Borisova apibūdina taip: „Muzikinis (dainavimo) intonavimas yra savarankiškas muzikinės esmės nešėjas, o kalbinis intonavimas lydi prasminę žodžių bei sakinių reikšmę.“

Lyginant dainavimo ir kalbėjimo tartį, mokiniams reikia paaiškinti, kad nors ir kalbant, ir dainuojant yra svarbios balsės, tačiau kalbant jos yra trumpesnės. Dainuojant priebalsės tarsi reikalingos „suskirstyti“ balses. Dainuojant balsės yra išdainuojamos, tęsiamos, priebalsės susilieja su jomis. Bet tai netrukdo dainuoti. Kalbant lūpos, apatinis žandikaulis ir burna aktyvesni. Dainuojant kur kas aktyvesni liežuvis, minkštasis gomurys ir ryklė. Dainuojant balsės neredukuojamos, o kalbant visos balsės, išskyrus kirčiuotas, girdimos silpniau.

Ugdant muzikos dikcijos įgūdžius, reikia nuolat kreipti dėmesį į kalbėjimo bei dainavimo savitumą. Lavinant gebėjimą girdėti aukštus garsus ir norint jį susieti su tono arba tembro jutimu, reikia atkreipti dėmesį į tautosakinius kūrinius, kurie yra labai melodingi. Tokiais atvejais muzikinių melodijų palyginimas raiškumo ir emocionalumo atžvilgiu yra tiesiog neišvengiamas. Liaudies poezijos pavyzdžiai ir tautosakiniai pratimai padės sėkmingai ugdyti ir tobulinti muzikinę klausą.

Tautosakos link

Nuo seno kūdikį migdė lopšine. Lopšinėmis ramindavo, liūliuodavo, migdydavo vaiką ir perduodavo jam informaciją apie jį supantį pasaulį. Lopšinės kupinos motinos meilės, rūpinimosi, svajonių ir vilčių, siejamų su jos vaikelio ateitimi. Lopšinėse vaikas vadinamas pačiais švelniausiais žodžiais, pavyzdžiui, *katinėliu, zuikučiu, žuvyte, balandėliu, saulute* ir t. t. Lopšinių melodija dažniausiai yra rami arba net monotoniška. Dainelės dainuojamos įterpiant junginius (*ly-lia*, rus. k. *лю-лу* ir t. t.), dažnus pakartojimus.

Mažylio pažintis su liaudies kūryba prasideda nuo žaidinimų. Nuo jų švelnių, dainingų garsų vaikas lengviau atsibus, leisis prausiamas (*vandenili vandenėli...*), maitinamas (*šarkele varnele...*). Vaikas mokosi įsiklausyti į šnekos garsus, jų melodiką, vėliau pradeda suprasti juos, pajunta išraišką ir grožį, moko si perimti liaudies kūrybą, išmintį. Tėvai įvairiai žaidina vaikus. Kūdikystėje vyrauja žaidinimai, kuriuos atliekant lenkiami pirštai, pavyzdžiui, skaičiuotės, taip pat žaidžiami žaidimai, kai reikia judėti rankomis ir kojomis: įvairūs šuoliukai, jojimai žirgeliu. Tokie žaidimai vaikus lavina ir džiugina. Nuo vaikystės vaikai girdi, kaip švenčių metu skamba dainos, mato šokius, kurie kadaise buvo neatsiejami ratelių ir liaudies vaikštynių elementai.

Šnekamosios kalbos intonacijos yra tos pačios prigimtios kaip ir muzikos intonacijos, ir žmonės, turintys išlavintą klausą ir puikiai jaučiantys muzikines intonacijas, užsienio kalbos tarimo sunkumus įveikia daug greičiau nei tie, kurių muzikinė klausą dėl kokių nors priežasčių yra neišlavinta.

Poetinė liaudies kalba formuojasi tautosakoje. Poetinės tautosakos žanruose: priežodžiuose, mįslėse, greitakalbėse – dažnai galima aptikti eiliuotą kalbą, suskirstytą į posmelius, turinčius būdingą intonaciją. Šie posmeliai turi tam tikro aukščio (melodinę eilėdarą), ilgumo (metrinę eilėdarą) arba jėgos (toninę eilėdarą) skiemenų kiekį.

Mokytojas kaip literatūrinį pagrindą gali siūlyti mokiniams naudoti smulkiosios tautosakos žanrus kuriant melodijas ir ritmus tekstams ir papildant juos ritminiu pritarimu: mušant pagaliukus, akmenukus, varpelius, trikampi, metafoną.

Per amžius liaudis kūrė ir saugojo šiuos smulkiosios tautosakos perlus, turinčius gilią prasmę. Šios trumpos frazės paprastos ir melodingos. Žaisdami vaikai lengvai jas įsimena.

Liaudies kūryba susideda iš pasakojamosios ir dainuojamosios tautosakos: pasakų, legendų, dainų, patarlių, mįslių ir šokių, taip pat kitų menų pavyzdžių. Muzikinei tautosakai priskiriami vokaliniai žanrai (dainos, bylinos, verksmai) bei instrumentiniai žanrai (šokių melodijos ir piemenų raliavimai). Tautosaka yra ilgaamžis menas, ir viena iš to ilgaamžiškumo priežasčių yra ta, kad tautosaka yra ne tik menas, bet ir žmonių gyvenimo dalis. Liaudies muzika buvo kuriama ne klausymuisi. Ji užėmė itin svarbią vietą liaudies žaidimuose, darbe, apeigose, eitynėse. Muzika buvo neatskiriama nuo šokio, judėjimo, šūksnių, gestų, mimikos.

Visos tautos turi darbo ir apeigų, lyrines ir istorines, satyrines ir vaikiškas dainas.

Darbo dainose melodija ir ritmas buvo siejami su darbo pobūdžiu. Tai artojų, malūnininkų, kalvių ir žvejų dainos.

Žmonių gyvenimas visada buvo glaudžiai susijęs su gamta ir metų laikų kaita. Nuo seno švenčiama žiemos pabaiga, pavasario pradžia, saulėgrįža.

Labai turiningos ir įvairios piemenų dainos. Piemenys prašė gamtos būti gailėstingos jiems ir aplinkiniams. Dainose atsispindi pati vaikų veikla ir padėtis. Savo dainomis piemenys ramindavo arba sukviesdavo gyvulius. Daugelyje piemenų dainų galime girdėti gyvulių arba paukščių pamėgdžiojimą. Piemenėliai dainose prašė saulutės pašildyti, guodėsi savo sunkia dalia.

Tautosakoje yra žanrų, kurie skirti tik soliniam atlikimui. Slavų tautosakoje tai bylinos – epinės dainos, pasakojančios apie senovės karžygius, legendinius didvyrius ir jų žygdarbius; baltų tautosakoje – tai raudos. Vėliau atsirado istorinės dainos ir baladės.

Visų laikų ir tautų kompozitoriai kūrybinių minčių sėmėsi iš tautosakos aruodų. Čia jie rasdavo liaudies temperamento bei dvasingumo apraiškų.

Liaudies ir profesionalusis menas yra tarpusavyje susiję. Jie vystosi paraleliai, papildydami vienas kitą. Gyvasis menas atskleidžiamas senovės ir dabarties šokiuose ar dainose, kur tautosakos motyvai išreiškia dvasinę kultūrą, parodo žmonių siekimus ir abejones, meilę ir neapykantą, gebėjimą daryti gerą ar blogį, užmiršti sena ir atrasti nauja.

Lietuvos tautinių mažumų apeigos ir papročiai

Kiekviena tauta turi savo liaudies kalendorių. Čia randame gamtos gyvenimo ciklą, įvairių metų laikų darbų, šeimos švenčių bei protėvių pagerbimo datas, sukaktis. Pagrindiniai kalendoriniai papročiai, apeigos ir šventės iki mūsų dienų išlikę nuo gilių senovės. Laikui bėgant daugelis apeiginių veiksmų pakito, juose atsirado žaidimo, pramogos elementų, kurie leisdavo žmogui emociškai ir psichologiškai atsipalaiduoti.

Pagrindinę vietą baltų liaudies kalendoriuje užima kelios svarbiausios šventės. Jos švenčiamos pastoviu laiku: tai Kūčios, Kalėdos, Joninės, o nepastoviu – Užgavėnės, Velykos.

Javų pjovimas nuo seno laikomas pačiu svarbiausiu žemdirbio darbu, todėl pati javapjūtės šventė bei susijusios su ja apeigos ir dainos turi ryškų tradicinį charakterį. Dainose šlovinamas derlius, dėkojama laukui, Žemei motinėlei už dosnumą, apdainuojamas žemdirbių darbštumas. Apeigomis ir magiškais užkeikimais žmonės norėjo grąžinti žemei gyvybingumą, o žmonėms išseikvotas jėgas.

Kadangi rugius, kviečius ir miežius paprastai pjautuvais pjaudavo moterys, eidamos į laukus jos dainuodavo dainas kartu, o dirbdamos – pavieniui.

Gyvenimo rato paslaptys, jų ryšiai su kosminėmis jėgomis atskleidžiamos apeiginėse šventėse.

Mokslo metų pradžia mokykloje sutampa su senovine slavų tautinės mažumos švente – Semiono, vasaros išlydėtojo, diena.¹⁹ Šią dieną valstiečiai merkdavo kanapes, džiovindavo linus ir juos spausdavo. Daugelis liaudies dainų dainuojama ir šiomis dienomis. Seni žmonės dar mena senovinį paprotį – pasigaminti iš ropės mažą dėžutę ir joje sutalpinti saują pagautų musių, paskui užkasti ją į žemę. Prieš Semiono – vasaros išlydėtojo, šventę žmonės maitindavo muses ir tarakonus, kad jie išnyktų. Vaikai dainuodavo dainas, pavyzdžiui:

*Tarakonas malkas skaldė,
Uodas vandenį nešiojo,
Baloje įklimpo.
(„Tarakonas malkas skaldė“)*

¹⁹ Slavų tautosakos pavyzdžių žr. M. Jakubovskajos vadovėlyje „Muzika – 3“.

Pagal slavų tradiciją paskutinis spalio mėnesio šeštadienis, dar vadinamas Dmitrijaus, – mirusiųjų minėjimo diena. Lietuviai mirusiųjų minėjimo dieną vadina „Vėlinėmis“ ir pažymi ją pagal naująjį kalendorių lapkričio 2-ąją dieną.

Nuo senų laikų lapkričio pirmoji buvo laikoma rudens palydomis, žiemos sutikimo diena. Derlius nuimtas, aruodai pilni. Pagal senovinį liaudies kalendorių slava lapkričio 10-ąją švęsdavo linų dieną. Šiuo laiku jie šukavo kanapes, narpliojo ir lygino pluoštą. Netekėjusios merginos užsimindavo apie jaunikius ir girdavosi viena kitai savo linais ir drobėmis, varžydavosi, kuri iš jų pati nagingiausia.

Lapkričio 12-oji buvo laikoma Zylutės (Zylės) diena. „Nedidelė ta paukštytė, bet ir ji savo šventę turi“, – skamba patarlė. Zylės nusipelnė dėmesio dėl to, kad ištikus metus naikina kenkėjus soduose, daržuose, miškuose.

Mėnesio pabaigoje vaikai pradėdavo pasivažinėjimus rogutėmis. „Jaunoji žiema nuo kalnų su ragutėmis važinėja“, – kalbėdavo žmonės.

Nuo seno gruodžio 25-osios išvakarėse tiek baltai katalikai, tiek slava katalikai švenčia Kūčias ir pradeda dviejų savaitių trukmės Kalėdų šventes. Žaidimai, dainos, vaikštytės per namus, vakaronės, būrimai sukurdavo džiaugsmingą nuotaiką. Dainuojamos lyrinės dainos ir Kalėdų giesmės:

*Ak, kas tai per naktelė?
Per naktelę, per tamsioji?
Visą naktį mergužėlė akių nesumerkė.*

Vakaronių metu buvo rengiami vaidinimai.

Vasilijaus vakarą, Naujųjų metų išvakarėse, jaunimas rengė dar vieną kalėdojimą, daugiausia buvo atliekama „avsienių“ ir „tausienių“ giesmės:

*Žemuogėlė raudona augo tamsiame miške –
Tausienė.
Kalėda, Kalėda, mums riebaus pyrago duok –
Tausienė.*

Vaikiški kalėdojimai buvo panašūs į pokštus:

*O tu jau pilkoji kiaulė – Tausienė,
Kam ant ažuolo suki lizdelį – Tausienė.*

Senovės slava Naujuosius metus sutikdavo dainomis ir šokiais, pokštaudavo, žaisdavo linksmus žaidimus. Pavadinimas „kalėda“ kilęs iš lotynų k. žodžio *Calendae (kalendos)*– pirmoji mėnesio diena.

Kalėdų atmaina – „ščedrivki“²⁰ – žinoma Ukrainoje ir Baltarusijoje. Ankstų Naujųjų metų rytą kalėdotojai belsdavosi į namų langus. Šeimininkai atverdavo duris. „*Sėju, sėju, gražiai sėju!*“ – kalbėdavo svečiai, mėtydami po trobą javų grūdus. Šeimininkai juos surinkdavo, išsaugodavo ir pavasarį sėdavo į žemę tikėdamiesi, kad jie duos gražų derlių.

Tyrinėjant Europos tautų šventes, matyti, kad ypač svarbus yra žiemos ir vasaros „saulės stovėjimo“ (lygiadienio, saulėgrįžos) laikas. Minima trumpiausia ir ilgiausia diena.

Baltų tautos turi žiemos „saulės stovėjimo“ šventę – Kūčias. Šventinei vakarienei patiekiami dvylika pasninko patiekalų, atitinkančių 12 metų mėnesių: valgoma žuvies, grybų, uogų, daržovių, vaisių.

Kūčių vakarienės metu paminėdavo tais metais mirusius šeimos narius, jų garbei uždegdavo žvakę ir ant stalo padėdavo tuščią lėkštę. Po iškilmingos vakarienės buvo buriama.

Panašių papročių galima rasti ir slavų tikėjime ir tautosakoje. Ukrainiečiai atsisodavo ant namo slenksčio ir, burtazodžiais kreipdamiesi į vėją ir miško gyvūnus, kviesdavo juos kartu pavakarieniauti. Slavų Kalėdos švenčiamos metų pradžioje. Ir jose neapseinama be burtų.

Kalėdų metu galima linksmintis. Išganytojas jau gimęs. Buvo švenčiama ir linksminamasi iki Trijų Karalių dienos.

*Mes per kaimą eisim,
Pokštų mes iškrėsime:
Malkų malkinę supjausim
Ar duris priremsim.*

Svarbiausia per Kalėdas – pasveikinti vienas kitą:

*Dosnus vakaras, labas vakaras,
Geriems žmonėms dosnus vakaras.*

Krikščioniškų Kalėdų šventimas ir pagoniškos apeigos susilieja į vieną visumą. Tuo tarpu Naujieji Metai yra pasaulietinė šventė. Per ją įprasta linkėti laimės. Vidurinės Azijos ir Rytų tautos Naujųjų metų pirmąją dieną vadina *Navruz*²¹. Ji švenčiama kovo 21 dieną – per pavasario lygiadienį. Su ja susijusi ir „pirmosios vagos“ šventė – pavasario sėjos pradžia. Tą dieną žaliuoje pievoje

²⁰ Plačiau apie tai žr. M. Jakubovskajos vadovėlyje „Muzika – 4“.

²¹ Plačiau apie tai žr. M. Jakubovskajos vadovėlyje „Muzika – 3“.

padengiamas *dastrachanas* – šventinis stalas. *Dastrachanas* turi būti gausiai apkrautas patiekalais, ir visi turi būti sotūs. Tikima, kad tada ir derlius bus puiškus. Prieš šią šventę balinami ir tvarkomi būstai, valomi arykai, siuvama naujų drabužių. Jos metu ruošiami įvairių patiekalų, kepama paplotėlių. Didžiuliuose moliniuose induose – *čarchdeguose* – mušamas sviestas. Pagal paprotį naktį prieš šventę iš daigintų kviečių ir geriausios rūšies miltų gaminamos apeiginės vaisės – *sumanakas*. Tos dienos išvakarėse kalnų pievose kaimo berniukai ieško *navruzi* – geltono žiedo su violetiniais kuokeliais. Su šia reta gėle jie apeina vakare kaimynus, kviesdami į šventę. Kitą dieną virš slėnio sklinda mėgstamų liaudies muzikos instrumentų – *tablakų, rubobų, dutarų* – garsai. Šokėjai pasipuošę ryškiais drabužiais: dryžuotais chalatais, margomis suknelėmis, skarelėmis. Pagal seną paprotį staltiesės tiesiamos tiesiog ant žemės, puošiamos septynių medžių rūšių šakelėmis, kviečiama paragauti vaisių. Vakare uždegami laužai, ir prasideda imtynininkų rungtynės. *Navruzo* šventė išliko iki mūsų dienų. Po šios šventės prasideda nelengvi pavasario darbai.

Prieš Didįjį pasninką, gavėnią, krikščioniškosios Europos tautos švenčia Užgavėnes. Šventės pavadinimas Rytų Europoje nurodo jos ryšį su pasninku, Vakarų Europos gyventojai vadina ją karnavalu, rusai – Maslenica („sūrio savaite“).

Svarbi jau pati pirmoji Užgavėnių diena. Nuo seno šeimininkės virė virtinius, kepė blynus. Per Užgavėnes stengiamasi aplieti vandeniu bet kurį praeivį, tikint, kad užderės geras javų derlius. Beveik visoje Europoje buvo paprotys rogėmis vežioti iškamšą, kurią už kaimo ribų sudraskydavo arba sudegindavo. Iškamšą vadino „More“ – indoeuropiečių kilmės žodis (pietų slavų panašaus personažo vardai – „Mara“, „Mažana“, „Marana“). Užgavėnių metu persirengėliai eina pas žmones, gauna dovanų, pokštauja, buria, kviečia jaunimą eiti kartu linksintis. Paprastai per šią šventę persirengiama koku nors personažu ir užsidedama kaukė. Personažai: Kanapinis (liesas, simbolizuojantis pavasarį) ir Lašininis (storas, simbolizuojantis žiemą). Vyksta jų dvikova, kurią stebi kiti personažai, dažniausiai Žydas, Daktaras, Gervė, Ožys, Čigonės ir t. t. Kanapinis nugali Lašininį. Visi šaukia: „Žiema, žiema, lauk iš kiemo“ ir sudegina Morę ant laužo.

Slavai turi senovinį paprotį: sutikdami pavasarį kovo mėnesį, išvaro Mirtį, arba žiemą. Ši linksma liaudies šventė tęsiasi visą savaitę. Kiekviena Maslenicos savaitės diena turėjo savo pavadinimą: pirmadienis – „susitikimas“, antradienis – „žaidimai“, trečiadienis – „smaližių diena“, ketvirtadienis – „didysis susitikimas“, penktadienis – „uošvienių vakaras“, šeštadienis – „marčių vakaras“, sekmadienis – „palydos“, „atleidimo diena“.

Maslenica kaip ir Užgavėnės neišivaizduojama be blynų, simbolizuojančių saulės skritulį. Maslenicai baigiantis, sekmadienį, šventės dalyviai degindavo Morę arba šiaudų pėdą. Kartais tai būdavo statinė su degutu. Degindami dainuodavo ir džiaugsmingai šūkaudavo. Į roges vietoj arklių įkinkydavo persirengėlius. Rogėse įtaisydavo stulpą su besisukančiu ratu – atgimstančios saulės simboliu. Ant jo pasodindavo įvairius pokštus krečiantį moterimi persirengusį vyriškį su pyragais. Kartais prie rato pririšdavo ir iškamšą.

Maslenicos iškamšai nusilenkdami dainuodavo:

*Brangi mūsų viešnia Maslenica,
Avdotjuška Izotjevna!
Prie mūsų naujų, plačių vartų
Stovėjo Fedora, raštuotu sijonu...*

Šventėje daug persirengėlių – ožys, avinas, zuikis, meška. Kiekvienas jų dainuoja savo dainą. Šventės pabaigoje dainuojama:

*Masliona, Masliona, na kur gi tai matyta,
Ir kaip gi tau, Masliona, ne gėda?..*

Iš Maslenicos šaiposi ir sudegina šiaudinę kaliausę už kaimo ribų dainuodami:

*Taip tau, Masliona, ir reikia,
Sudeki, Masliona, už kaimo.*

Velykos kaip religinė šventė atėjo kartu su krikščionybe. Nors šios šventės pavadinimas ir skiriasi, bet galima rasti ir panašumų: pavyzdžiui, Lietuvoje – „Velykos“, slavai katalikai švenčia „Didžiąją naktį“, arba „Velkanocą“.

Svarbiausias Velykų paprotys yra margučių dažymas ir marginimas. Kiaušinius išverda, nudažo, išmargina raštais. Po to juos ridena ir daužauja. Kiaušinis simbolizuoja gyvybę ir derlingumą.

Vasaros lygiadienio diena – latvių Līgo, lietuvių Joninės, rusų Ivano Kupalos naktis – švenčiama birželio 23 dieną, šienapjūties laiką, vasaros lygiadienį (kai ateina į žemę nusileidęs šienplovys Janis, simbolizuojas dangaus ugnį).

Išaušus pirmiesiems saulės spinduliams merginos renka gėles ir iš ažuolo šakelių pina girliandas bei vainikus. Dainomis kviečia visus ruošti Janio sutikimui. Prišienauta ankstyvo ryto žolė ryšulėliais sukabinama palei trobos sienas, taip pat metama ant grindų ar gėlėmis puošiamas stalas. Atsineštas iš miško jaunas berželis statomas prie durų. Į aukščiausią apylinkės kalvą prinešama rąstų. Čia sukraunamas didelis laužas, kurio viduryje įtaisomas aukštas stul-

pas, įkištas į storą, smaluotą statinę. Kalvos šlaituose pasodinami du berželiai. Jie simbolizuoja du azimutus – saulėtekį ir saulėlydį.

Šeimininkės kepa saldžius pyragus, mažus pyragaičius su spirgučiais, sausainius su sūriu ir kmynais, išverda alaus. Tą vakarą netyla dainos: jomis pagerbiami kaimynai. Linkima, kad jie gyventų laimingai ir pasiturinčiai. Taip pat prašoma, kad gyvuliai duotų daugiau pieno, sodai ir laukai būtų derlingesni, pievose augtų sodresnė žolė. Namams, kur gyvena būsimasis jaunikis ar nuotaka, skiriama itin daug dėmesio.

Būsimųjų vestuvių motyvas dažnai kartojamas dainose ir visame Līgo rituale. Janio nakties išvakarėse prie lovos statoma smulkialapio gėlė ir ryte žiūrima, ar išsiskleidė joje pumpuras, pranašaujantis vestuves. Būsima nuotaka meta ant ažuolo dešiniąja ranka per kairįjį petį vainiką, tikima, jei jis užsikabins ant ažuolo šakų – mergina greit išteks. Būsimi jaunavedžiai paleidžia upe du vainikus, ir jeigu jie suartėja, tikima, kad šiais metais bus vestuvės.

Sutemus vienas iš jaunuolių, vardu Janis, su deglu rankoje įsliuogia į stulpą, esantį kalvoje, ir tuo metu, kai užgęsta paskutinis saulės spindulys, padega smaluotą statinę. Pasak senovės padavimų, kuo toliau plinta ugnies stulpo šviesa, tuo derlingesni bus aplinkiniai laukai. Šventę vainikuoja uždegamas didžiulis laužas, sukrautas iš storų beržinių malkų. Aplinkui jaunimas šoka ir dainuoja. Trumpiausią vasaros naktį tamsiausiu paros metu prie ugnies stulpo atridenamas aprištas šiaudais ir išteptas degutu senas vežimo ratas, padegamas ir šūkaujant paleidžiamas žemyn, saulėlydžio pusėn. Praskleidęs nakties tamsą, ratas kupstais šokinėja ir tarsi saulė dingsta upės vandenyje. Visą naktį nuo kalvų, palei ežerų ir upių krantus visoje Latvijoje skamba kerinčios melodijos.

Slavai Ivano Kupalos ir Sekminių šventės šlovina dainomis: „*Kur, Kupala, tu nakvojai*“, „*Nesidžiauk tu, egle drebulėle*“²².

Dainuojamos kalendorinės ir žaidimų dainos. Jaunajai kartai stengiamasi atskleisti senovinių įvykių bei papročių atmosferą, pažadinti pasididžiavimą protėvių žeme, skatinama puoselėti ir gerbti savo tautos papročius.

²² Žr. M. Jakubovskajos vadovėlyje „Muzika – 4“.

Nuo etninės pasaulėjautos iki pasaulinės kultūros

Dvasinių (estetinių ir dorovinių) vertybių ugdymas yra itin svarbus žmogui. Viena iš estetinio ugdymo sudedamųjų dalių yra meninių gebėjimų ugdymas. Kuo vaikai mažesni, tuo svarbesnė jiems yra meninė veikla. Aplinkinį pasaulį, gamtos grožį, gerus žmogaus poelgius jie gali pajusti emociškai, veikiami meno, ypač muzikos.

Muzika – bene daugiausia jausmų sukeliantis menas, todėl per muzikos pamokas galima paliesti vaiko sielos gelmes ir remiantis išgyvenamais jo jausmais formuoti estetinę ir dorovinę pasaulėjautą.

Svarbi ugdymo kryptis – perėjimas nuo etninės pasaulėjautos prie pasaulinės kultūros, nuo savo tautos muzikos prie kitų tautų muzikos.

Lietuvos mokyklose mokosi įvairių tautybių moksleiviai. Muzikos mokytojo užduotis – išugdyti meilę liaudies muzikai. Tai galima pasiekti sistemingai gilinantį į žodinę ir dainuojamąją tautų kūrybą, nacionalinės kultūros pavyzdžius. Skatindami pažinti muziką kartu skatiname dvasinį vaikų augimą, meilę Tėvynei, ugdome pagarbą kitoms tautoms, meilę ir pagarbą tėvams, gamtos grožio supratimą. Profesorius E. Balčyčio teigimu, muzikos paskirtis – skatinti teigiamas mintis, daryti gerus darbus. Mokydami vaiką pažinti ne tik gimtąją, bet ir kitų tautų kultūrą, padedame jaunam žmogui integruotis į pasaulinę kultūrą.

Ugdant jaunąją kartą didelę reikšmę turi lietuvių liaudies muzika ir kitų tautų liaudies kūryba. Itin daug dėmesio skiriama dainavimui kaip svarbiai muzikinio ugdymo formai, taip pat Lietuvos muzikinės kultūros tradicijų suvokimui ir įtvirtinimui. Svarbu mokymosi procesą pakreipti tokia linkme, kad mokiniai noriai dalyvautų mokyklos, miesto muzikiniame gyvenime ir jautų džiaugsmą dalyvaudami įvairioje muzikinėje veikloje. Ugdyti nuostabaus „stebuklingo“ muzikos pasaulio suvokimą – štai ko turėtų mokyti vaikus mokytojas, supažindindamas juos su muzika jau nuo pirmos klasės.

Glaudūs žmogaus ir pasaulio ryšiai – žmonių meninės saviraiškos sritis. Senovės, viduramžių ir naujųjų laikų estetiškos minties pagrindinė problema yra grožio problema. Grožis yra glaudžiai susijęs su estetinio skonio supratimu. Estetinės kultūros ugdymą sudaro muzikinių gabumų plėtojimas, dorovinių jausmų ir emocijų išgyvenimų skatinimas.

Lietuvos tautinių mažumų pagrindinėse ir vidurinėse mokyklose mokosi įvai-

rių tautybių vaikai, kalbantys įvairiomis kalbomis ir tarmėmis. Dvikalbystė, o juolab daugiakalbystė lemia visiškus arba dalinius perėjimus nuo vienos kalbos prie kitos. Įvairių tautų muzika turi didelę reikšmę skatinant bendravimą. Susipažindami su kitos tautos muzika mokiniai nagrinėja, kuo panaši ir kuo skiriasi įvairių tautų muzikinė kultūra.

Tautosaka sudaro kiekvienos tautos kultūros pamatą. Ji formuojasi kartu su žmogumi, apimdama visas jo materialaus bei dvasinio gyvenimo sritis. Tautosakoje kaupiama žmogaus patirtis nuo pat jo egzistencijos pradžios, ir šis kiekvienos tautos patyrimas, priklausydamas nuo gamtos, istorijos ir socialinių sąlygų, nuo žmonių būdo ir antropologinių savybių, igavo savitą raiškos būdą. Tautosaka padeda pažinti savo tautą, jos charakterį, o kartu ir patį save kaip tautos atstovą. Ji moko suprasti neįkainojamą tradicijos vertę ir kultūrinės pažangos prasmę, ugdo tautinę savimone, tautinio orumo jausmą, stiprina ištikimybę gimtajam kraštui, tėvų ir protėvių idealams bei vertybėms.

Muzika atveria turtingą sociokultūrinių prasmų ir vertybių pasaulį, kurio estetiškas išgyvenimas turi esminės reikšmės dvasinei asmens brandai, padeda formuoti humanistinei asmenybei, perimti reikšmingiausias tautos bei pasaulio kultūros vertybes.

Tautinių mažumų mokyklose mokosi įvairių tautybių: lietuvių, lenkų, rusų, baltarusių, žydų, ukrainiečių, totorių, karaimų, romų ir kt. mokiniai. Mokyklų bendruomenei reikia išspręsti uždavinį: kaip išsaugoti tautinių mažumų kultūrą. Spręsdami šį aktualų ir be galo svarbų mokyklų bendruomenės uždavinį, pasirinkite aktyvųjį meninį ugdymą. Meno kryptys (muzika, teatras, choreografija, dailė) ugdo grožio jausmą, moko pažinti, suvokti ir įvertinti per šimtmečius sukurtas dvasines, dorovines vertybes, pajusti žmogaus gyvenimo prasmę ir įvertinti aplinką, kurioje mes gyvename. Mene labiausiai atsispindi tautinių kultūrų savitumai, turintys didžiulės įtakos ugdant meilę savo ir kitoms kultūroms.

Mokiniam suteikta galimybė bendrauti, mokytis lietuvių ir kitų tautų dainų ir šokių, susipažinti su savo miesto, šalies ir pasaulio kultūra, turinčia savitų tradicijų, teikiančių impulsą kūrybingumui ir saviraiškai. Mokiniai domėsis muzika, jeigu ugdymą nuolat lydės meninė raiška: mokytojas siūlys renginių (muzikavimą savo draugams, viešą pasirodymą, koncertų lankymą, dalyvavimą šalies, miesto bei mokyklos šventėse, festivaliuose ir kituose popamokinės veiklos renginiuose). Ypač brangintinos pačių mokinių meninės iniciatyvos, jas aktyviai palaikant šeimai. Vertingas yra vietinių tradicijų puoselėjimas: rytmečiai,

popietės, vakaronės, koncertai.

Dalyvavimas muzikinėje raiškoje ugdo pagarbą savo draugams, lavina individualius mokinio gebėjimus. Tai suteikia galimybę plėtoti vaiko individualybę, saviraišką. Aktyvioji muzikinė raiška padeda ugdyti savigarbą ir pagarbą kitiems, sąžiningumą ir dorumą, meilę tradicijoms ir kultūrai, meninį skonį. Nuolatinis dalyvavimas įvairių formų popamokinėje veikloje neatsiejamai ugdo mokinių sceninę kultūrą ir reikalavimus estetinei išvaizdai, padeda jiems kaupti ir plėtoti savo kultūrinę patirtį.

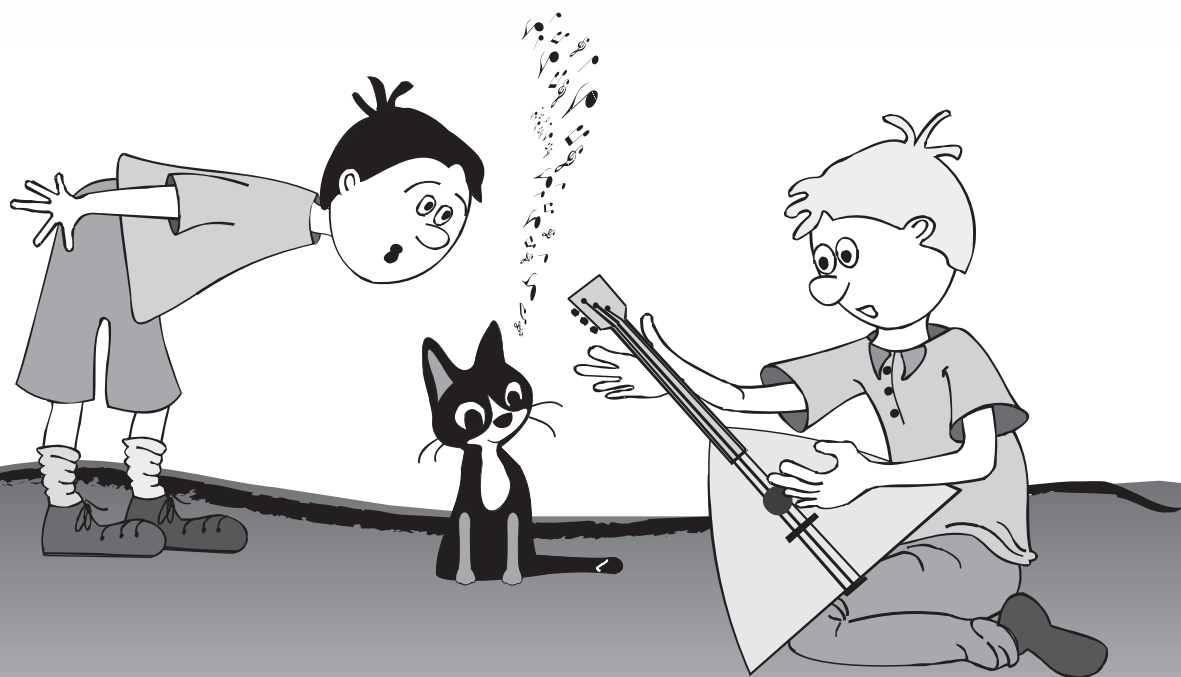
Muzika yra natūrali žmogaus gabumų sritis, atverianti kelią į jausmų ir idėjų pasaulį, kultūrą ir istoriją. Svarbu, kad mokinys žengtų tuo keliu, rinktųsi tas vertybes ir rinkdamasis jas jaustųsi esąs savo tautos ir Europos atstovas, suprantingai žvelgiantis į visos žmonijos kultūrų pavidalus.

Savitas yra visų laikų žmonių poreikis kurti, muzikuoti ir klausytis muzikos. Ugdomas šis poreikis tampa reikšmingas kiekvieno žmogaus gyvenime. Lietuvos švietimo reformos koncepcijoje pažymėta, kad kiekviena tautinė mažuma, gyvenanti mūsų šalyje, turi galimybę (jei to nori), remdamasi gimtosios kultūros palikimu, integruotis į mūsų šalies kultūrą, o tai nuo vaikystės ugdo pagarbą kitų tautų kultūrai²³.

²³ Plačiau apie tai žr. M. Jakubovskajos vadovėliuose „Muzika – 3“ ir „Muzika – 4“.

IV SKYRIUS

Universalus ir daugiakultūris muzikos pasaulis

Muzikos pamoka

Muzikos pamoka – tai pagrindinė vaikų muzikinio ugdymo forma, per kurią sistemingai lavinami muzikiniai gabumai ir įgūdžiai, atsižvelgiant į psichofizinius vaikų ypatumus.

Pasak, nusipelniusios rusų mokytojos Nadeždos Grozdenskajos, „Per muzikos pamokas turi būti kuo daugiau muzikos ir muzikinių išpūdžių“. Pamoka turi būti įvairi formų, metodų ir būdų atžvilgiu, bet kartu ir vientisa. Pamokoje turi būti skatinamas domėjimasis muzika ir meilė jai, ugdomas gebėjimas suprasti ir įvertinti muzikos kūrinius, mokoma dainuoti ir muzikuoti.

Muzikos pamokų metu puoselėjami estetiški vaikų jausmai, ugdomi vaizduotė, dėmesys, atmintis, pastabumas. Aktyvi kūrybinė muzikinė veikla padeda vaikams išlavinti muzikinius gabumus. Būtent muzikavimas teikia vaikams daug teigiamų emocijų. Muzika – tai dorovinių jausmų šaltinis. Vaikai negali likti abejingi įvairiems įvykiams, jiems padeda vaizduotė ir įgimtas gebėjimas reaguoti į džiaugsmą ir nelaimę. Jie mokosi kritiškai vertinti savo poelgius. Svarbu, kad gėris ir grožis formuotų dvasinį vaiko pasaulį, o tam ir padeda muzika.

Per muzikos pamoką žaidžiami didaktiniai ir muzikiniai žaidimai, sprendžiami muzikos kūrybos uždaviniai, mokomasi dainų, natų rašto, groti vaikiškais muzikos instrumentais, klausoma muzikos kūrinių. Pamokos struktūra ir pateiktos medžiagos apimtis gali kisti, atsižvelgiant į didaktinį tikslą ir muzikinių mokinių išprusimą.

Pamoką naudinga pradėti prasidainavimu – balso pratimais. Jie padeda suderinti klausą ir balsą. Kartu mokiniai įgis vokalinių chorinių įgūdžių, kai kurių muzikos teorijos žinių. Po prasidainavimo galima pakartoti jau žinomas dainas. Per pamoką rekomenduojama neapsiriboti tik vienos dainos mokymusi, nes pradinukai negali ilgam susikaupti. Mokiniams sunku mokytis vieno kūrinio, jie pavargsta, jų klausos atbunka, balsas tampa blausus, o dainavimas neraiškus.

Muzikos profesoriai E. Balčytis, Z. Marcinkevičius, A. Katinienė mokslo tyrimais muzikos mokymo ir ugdymo srityje įrodo, kad per vieną muzikos pamoką reikia mokyti 2–3 dainų: viena – nauja (mokytojas ją parodo ir pradeda mokyti), kita – įtvirtinama (patikslinamos sunkios intonacijos, ritmikos, diktijos vietos), trečia – kartojama (siekiama išraiškingai atlikti anksčiau išmoktą dainą).

Lietuvos mokyklose dainų repertuaras susideda iš lietuvių, latvių, rusų, totorių, baltarusių, ukrainiečių, lenkų ir kitų tautų dainų. Turi būti ugdomi įvairūs mokinio gebėjimai, todėl dainavimas turėtų kaitaliotis su muzikos kūrinių klausymu, su pokalbiu apie muzikos charakterį ir turinį. Perkeliant mokinių dėmesį į kitą muzikinę veiklą padedama geriau išmokti visos pamokos medžiagą, leidžiama pailsėti balso aparatui.

Muzikos mokytojo užduotis – kūrybingai pasiruošti pamokai, apgalvoti jos struktūrą, eiga, kad pamoka išsiskirtų visų jos komponentų vidine logika, vienišumu ir tarpusavio sąryšiu.

Svarbi ugdymo forma – nuo pirmosios klasės vaiko dalyvavimas šventiniuose koncertuose, religinėse ir apeiginėse šventėse. Muzika ugdo estetinę pasaulėjautą. Ji papildoma ir per kitas pamokas: gimtosios kalbos, dailės, gamtos pažinimo ir kt.

Muzikos pamokų metu vaikams aktyviai dalyvaujant kūrybinėje veikloje dirba balso stygos, kūno raumenys, smegenys ir kt., tad paranku kaitalioti natų rašto mokymą su muzikos kūrinių klausymu, dainavimu ir įvairiais didaktiniais žaidimais.

Apžvelkime vieną pirmos klasės muzikos pamoką, kurios metu mokoma *sol* ir *mi* natų. Metodas: aktyvusis muzikinis ugdymas. Muzikos pamoka pradedama dainavimo pratimais, kuriuos atlieka vaikų grupės. Dainuojamos ir grojamos natos *sol* ir *mi*. Tam tinka vaikų dainelės, kurios yra paprastos ir žaismingos. Sudaromas ratelis ir dainuojami vaikų vardai. Iš pradžių pabrėžiama nata *sol*, kaip išmokta pirmoji, o paskui nata *mi*. Parodoma, kur jos yra penklinėje, taip pat kurias mokyklinės dūdelės skylutes jos žymi. Bandoma groti trumpa frazė, vėliau – nauja dainelė. Mokant naujų natų svarbu, kad pasirinktos dainos arba frazės pagrindą sudarytų jau išmoktos natos.

Klausantis P. Čaikovskio „Medinių kareivėlių maršo“ galima pasiūlyti vaikams susiskirstyti į grupes: viena jų dainuos melodiją, kita muš maršo ritmą (pieštuku į stalą), trečia žygiuos. Pamokos pabaigoje siūloma pažaisti žaidimą „Ritmo aidas“, suskirsčius klasę į berniukų ir mergaičių grupes, kartojant arba improvizuojant klausimų ir atsakymų – ritminių piešinių – variantus. Aptariama ir apibendrinama vaikų veikla pamokoje.

Tarpdalykinė integracija

Muzikos, kaip ir dailės bei choreografijos, pamokų temas visai nesunku priderinti prie pasaulio pažinimo pamokų, per gimtosios kalbos pamokas galima nagrinėti dainų tekstus. Per matematikos pamokas galima atlikti ritminius pratimus. Integracija įmanoma tada, kai mokytojas, puikiai išmanantis savo dalyką ir gerai susipažinęs su kito dalyko medžiaga, metodais ir aktualijomis, pradės su vaikais nagrinėti šių dalykų panašumus ir skirtumus, muzikos pamokoje pritaikys per kitų dalykų pamokas įgytas žinias, gebėjimus ir įgūdžius.

Parengti bendras temas mokytojui gali padėti ir mokyklos renginių organizavimas, kai keli žmonės atsako už įvairias veiklos sritis; rengiamos bendros klasių šventės, remiantis netradicinėmis mokymo ir ugdymo formomis.

Žodžiu „integracija“ galima pavadinti ir kelių dalykų mokomosios medžiagos jungimą vieno mokytojo pamokoje, tačiau tai yra mokytojų bendradarbiavimo sudedamoji dalis. Nesvarbu, kokie metodai būtų taikomi integruojant dalykus, svarbiausia šiame procese padėti mokytojui pajusti kolegos petį, abipusę paramą ir supratimą, siekiant bendro tikslo – tai yra išugdyti jaunąjį žmogų.

Mokymo procesą mes turime orientuoti į vaiko poreikių vystymosi patenkinimą. Šis integracinis metodas išties būtų labai reikšmingas, jeigu visi susivienytų siekdami numatyto vaikų ugdymo tikslo.

JAV universitetų asociacijos nuspręsta, kad bendra mokslo kryptis turi būti ne specializacija, o integracija ir tarpdalykiniai ryšiai.

Danijoje yra aukštesniųjų mokyklų, į kurias priimama dirbti ir studijuoti atsižvelgiant į gebėjimus bendrauti ir bendradarbiauti. Tai įrodo, kad integracija yra labai svarbi. Kad integracija būtų sėkminga, svarbiausia yra atvirumas, pasitikėjimas bendraujant – tai socialinės kategorijos, kurios mažai priklauso nuo mokyklos, daugiausia perimamos iš visuomenės ir aplinkinio pasaulio.

Pradinėse klasėse muzikos mokymas yra kompleksinis. Integruojama muzikinė saviraiška ir muzikos pažinimas šiose srityse: dainavimas, grojimas instrumentu, kūrybinės užduotys, liaudies kūrybos pavyzdžių pažinimas ir atlikimas, muzikinių kūrinių klausymas. Galima teigti, kad visoms muzikos pamokoms būdinga tarpdalykinė integracija, nes muzika glaudžiai susijusi su literatūra, piešimu, etnine kultūra.

Tarpdalykinė integracija leidžia įvairinti pamokas, glaudinti teminius ryšius.

Dalyvaudami bendruose projektuose, mokiniai muzika gali lengviau perteikti emocijas ir nuotaiką. Mokytojas, deklamuodamas eilėraščius, piešdamas, pristatydamas šoki, tautinį kostiumą arba pasakodamas apie gimtąsias vietas ir kitais atvejais, gali naudoti muzikines iliustracijas.

Per gimtosios kalbos pamokas galima mokytis patarlių, mįslių arba greitakalbių. Jos padės pagerinti artikuliaciją, dikciją, kalbėjimo ritmą, dinamiką, tempą ir intonaciją.

Per piešimo pamokas galima klausytis muzikos, kuri „vaizduoja“ gamtą²⁴. Muzika padės greičiau atrasti kūrybinę mintį ir idėją, praturtins vaiko fantaziją.

Norint geriau pažinti gamtą, galima dainuoti dainas apie ją, metų laikus, paukščius, gyvūnus, mėgdzioti gamtos garsus.

Per matematikos pamokas galima naudotis didaktiniais muzikiniais žaidimais, praktikuoti šokius ratu, sakyti skaičiuotes, judėti į kairę ir į dešinę ir kt.

Muzika labai reikalinga per kūno kultūros pamokas, kai, pradedant mankšta, muzika padeda ritmingai judėti. Kai judesiai atliekami skambant muzikai, nėra reikalo skaičiuoti ritmą, nes jis atsiranda savaime. Kintant muzikos nuotaikai, kinta ir judesiai. Mokytojui tik lieka atlikti „dirigento“ vaidmenį.

Pradinių klasių mokiniai geriau jaučia ritminę pulsaciją, kai muzikos metras pažymėtas ketvirtinėmis ir aštuntinėmis natomis ir pateiktas konkretus tempas: vidutinis, lėtas arba greitas.

Per choreografijos arba ritmikos pamokas muzikiniai kūriniai parenkami nesunkūs, neilgi ir pageidautina nepertraukti jų takto ar frazės viduryje. Šiuo atveju labiau tinka šokio, ritminė muzika. Labai svarbu sudominti mokinius magiška muzikos galia, išmokyti juos džiaugtis ja ir dovanoti šį džiaugsmą kitiems.

²⁴ Plačiau apie tai žr. M. Jakubovskajos vadovėlyje „Muzika – 3“.

Projektinių darbų pavyzdžiai

Projektas „Spalva, garsas, laikas mūsų gyvenime“

Projektą rengs ir numatomus darbus koordinuos:

informacinių technologijų mokytoja – mokyklos komandos darbo koordinatorė

anglų kalbos mokytoja

muzikos mokytoja

pradinių klasių mokytojos

lietuvių kalbos mokytoja

dailės ir technologijų mokytoja

matematikos mokytoja

Mokykloje sudarytos geros sąlygos naudotis informacinėmis technologijomis: yra dvi kompiuterių klasės, 4 kompiuteriai yra mokyklos bibliotekoje-skaitykloje, mokykla turi interneto ryšį. Mokyklos mokytojai moka naudotis kompiuteriais. Tačiau turi nedaug patirties, kaip taikyti informacines technologijas mokymui ir mokymuisi, kaip integruoti įvairius mokomuosius dalykus. Tokiai patirčiai įgyti ir skirtas šis projektas. Bendrą darbą galima pradėti nuo atskirų projektų, kuriuos kartu su mokiniais vykdys įvairių dalykų mokytojai.

Jau vykdydami parengiamuosius darbus pamatėme, kiek daug galime padaryti dirbdami kartu. Tikimės, kad taip dirbti patiks ne tik mums, bet ir mūsų mokiniams. Trumpai apžvelgsime numatomus darbus. Pradinių klasių mokytojos rengs integruotą papildomojo ugdymo programą 1–4 klasių mokiniams (1 savaitinė pamoka), darbo pagal šią programą metodiką.

Informacinių technologijų ir lietuvių kalbos mokytojos, vykdydamos projektą „Skaitmeniniai vaizdai“, integruos atskiras savo dalykų temas, taikydamos kompiuterinę sistemą.

Technologijų ir lietuvių kalbos mokytojos savo pamokose nagrinės gamtos ir žmogaus harmoniją, skatins mokinius kūrybiniais darbais puošti interjerą.

Anglų kalbos mokytoja konsultuos mokinius ir informacinių technologijų mokytoją, kurie per pamokas rengs mokomąją kompiuterinę kalbos programą 4–5 klasėms.

Toliau pateikiami numatomų vykdyti projektų aprašymai.

Projektas „Metų laikai“

Rengėjos:

*lietuvių kalbos mokytoja
muzikos mokytoja
technologijų mokytoja*

Projekto tikslai ir uždaviniai

- Ugdyti kūrybingumą ir pastabumą, estetinį skonį.
- Padėti pajusti gamtos ir žmogaus santykį.
- Skatinti mokinius savo kūrybiniais darbais puošti interjerą.
- Parengti mokinių darbų parodas.

Dalyviai

- 3–4 klasių mokiniai.
- Lietuvių kalbos ir technologijų mokytojos.

Veiklos būdai

Įvairiais metų laikais stebima gamta, per rišliosios kalbos pamokas aptariamose įvairių paveikslų su gamtos vaizdais reprodukcijos, skaitomi ir aptariami kūriniai gamtos tema. Per technologijų pamokas audžiami gobelenai arba atliekami bendri eksperimentiniai darbai tema „Metų laikai“. Per lietuvių kalbos pamokas rašomi rašiniai „Metų laikų“ tema. Rišliosios kalbos, technologijų, lietuvių kalbos pamokų metu skamba klasikinės muzikos geriausi fragmentai (P. Čaikovskio „Metų laikai“, A. Vivaldi „Metų laikai“), kuriuos trumpai pristato muzikos mokytoja.

Numatomi rezultatai

- Parengta ir aprašyta integruotos lietuvių kalbos, muzikos ir technologijų pamokos darbo metodika.
- Suorganizuota mokinių kūrybinių darbų paroda.
- Surengta paroda mokyklos koridoriuje, sudarytas nuotraukų albumas su vaikų darbų pavyzdžiais ir iliustracijomis.

Projektas „Meniniai vaizdai“

Rengėjai:

*informacinių technologijų mokytojas
muzikos mokytoja
lietuvių kalbos mokytoja*

Projekto tikslai ir uždaviniai

- Ugdyti mokinių vaizduotę, pastabumą, kūrybingumą, estetinį skonį.
- Kūrybiškai panaudoti informacines technologijas.

Dalyviai

- 3–4 klasių mokiniai.
- Muzikos mokytoja.
- Informacinių technologijų ir lietuvių kalbos mokytojai.

Veiklos būdai

Informacinių technologijų pamokų metu mokiniai, susipažinę su sąvoka *meninis vaizdas*, kūrybiškai taikydami informacinių technologijų galimybes sukuria projektus – judančius kompiuterio ekrane vaizdus, suranda tinkamą tam fragmentui muziką. Mokiniai su klasės draugais ir lietuvių kalbos mokytoja stebi kompiuterių ekranuose besikeičiančius vaizdus, juos aptaria ir įrašo į kompaktinę plokštelę, vėliau padaro parodai fotonuotraukų. Namų darbas lietuvių kalbos pamokai: parašyti fantastinę interpretaciją. (Jeigu į projektą įsitrauktų muzikos mokytoja, – vaizdams būtų galima parinkti muzikinių kūrinių ištraukų.) Vėliau informacinių technologijų kabinete organizuojamas šių darbų pristatymas.

Numatomi rezultatai

- Sukurti projektai „Meniniai vaizdai“.
- Parengta ir aprašyta integruoto darbo metodika per lietuvių kalbos, muzikos ir informacinių technologijų pamokas.
- Suorganizuota įdomiausių meninių vaizdų fotonuotraukų paroda.

Projektas „Simetrija matematikoje ir mene“

Rengėjai:

matematikos mokytojas

pradinių klasių mokytojos

informacinių technologijų mokytojas

Projekto tikslai ir uždaviniai

- Gilinti ir plėsti per matematikos pamokas įgytas žinias apie simetriją ir judesius.
- Parodyti simetrijų gamtoje ir mene grožį ir tvarką.
- Skatinti mokinių kūrybingumą.

Dalyviai

- 3–4 klasių mokiniai.
- Matematikos ir informacinių technologijų mokytojai.
- Muzikos mokytoja.
- Pradinių klasių mokytojos.

Veiklos būdai

Per pamokas mokomasi šių temų: 3 klasėje – „Ašinė ir centrinė simetrija“; 3–4 klasėje – „Centrinė ir veidrodinė simetrija“; 4 klasėje – „Judesiai“. Po pamokų mokiniai atlieka tiriamąjį darbą.

Mokiniai ieško praktinių simetrijos pavyzdžių (pavyzdžiui, lapų, gėlių žiedų, įvairių simetriškų objektų nuotraukų ar paveiksliukų žurnaluose, ornamentų ir t. t.), atpažįsta simetrijos rūšį ir ją apibūdina, aprašo. Darbai pristatomi klasėje.

Taip pat mokiniai ieško praktinių simetrijos pavyzdžių muzikoje: suranda ir pristato kelius kūrinius, kur ryškiai girdimi kartojimai ir simetriniai muzikos vingiai. Darbai pristatomi klasėje.

Kūrybinis mokinių darbas – kompiuterinis raštų kūrimas (per pamokas ir po-pamokiniu metu). Darbų paroda pristatoma klasėje. Geriausi darbai pristatomi klasėje, mokykloje.

Numatomi rezultatai

- Simetrijos pavyzdžių iš natūros rinkiniai su aprašymu.
- Sukurtų pavyzdžių rinkinys.

Projektas „Integruota lietuvių kalbos, dailės ir technologijų bei muzikos papildomojo ugdymo programa 1–4 klasėms“

Rengėjos:

muzikos mokytoja

pradinių klasių mokytojos

Projekto tikslai ir uždaviniai

- Parengti integruotą papildomojo ugdymo programą 1–4 klasių mokiniams (1 savaitinė pamoka).
- Parengti papildomojo ugdymo programą, darbo pagal ją metodiką ir priemones.
- Ugdyti sakininės ir rašytinės gimtosios kalbos vartojimo įgūdžius.

Dalyviai

- Muzikos mokytoja.
- Pradinių klasių mokiniai.
- Pradinių klasių mokytojos.

Veiklos būdai

Rengiant papildomojo ugdymo programą bus vykdomi atskiri maži projektai, integruojantys lietuvių kalbą, daile, technologijas ir muziką. Dalis projektų yra tęstiniai: pradėję darbą pirmojoje klasėje, mokiniai jį gali tęsti ketverius metus.

Numatomi rezultatai

- Parengta integruota papildomojo ugdymo programa 1–4 klasių mokiniams.
- Parengta papildomojo ugdymo programa, darbo pagal ją metodika ir priemonės.
- Patobulinti sakytinės ir rašytinės gimtosios kalbos vartojimo įgūdžiai.
- Parengti mokinių kūrybinių darbų rinkiniai ir surengtos parodos.

Muzikos dalyko projektas „Mažoras ir minoras“

Rengėjos:

*muzikos mokytoja
pradinių klasių mokytojos*

Projekto tikslai ir uždaviniai

- Kūrybiškai ugdyti muzikos suvokimo įgūdžius.
- Skatinti mokinių kūrybingumą.

Projekto aprašymas

Per muzikos pamoką klausomės V. A. Mocarto uvertiūros iš operos „Figaro vedybos“, kad mokiniai pajustų šviesų, džiugų, linksmą mažoro skambesį.

Per gimtosios kalbos pamoką mokiniai kuria pasaką apie linksmąjį žmogutį Mažorą.

Per muzikos pamoką klausomės niūrų ir graudų minoro skambesį atskleidžiančios L. Bethoveno „Mėnesienos“ sonatos.

Per gimtosios kalbos pamoką mokiniai kuria pasaką apie liūdnąjį žmogutį Minorą.

Vaikai per dailės pamokas piešia linksmus (mažorinius) veidus, naudodami šiltas spalvas, ir liūdningus (minorinius) veidus – šaltas spalvas.

Numatomi rezultatai

- Parengta integruota papildomojo ugdymo programa 1–4 klasių mokiniams (1 savaitinė pamoka).
- Parengta darbo pagal papildomojo ugdymo programą metodika, parengtos mokymo priemonės.
- Parengti mokinių kūrybinių darbų rinkiniai ir surengtos parodos.

Muzikos dalyko projektas „Muzikinės pasakos interpretacija“

Rengėjos:

muzikos mokytoja

pradinių klasių mokytojos

Projekto tikslai ir uždaviniai

- Kūrybiškai ugdyti muzikos suvokimo įgūdžius.
- Skatinti mokinių kūrybingumą.

Projekto aprašymas

Mokiniai klausosi pasirinktos muzikinės pasakos, pavyzdžiui, „Jonas kareivis“, renkasi jiems patikusį epizodą; jį raštu atpasakoja ir iliustruoja piešiniu. Visi vaikų darbai iškabinami mokyklos koridoriuje, parodomi ir pristatomi per tėvų susirinkimą.

Numatomi rezultatai

- Parengta integruota papildomojo ugdymo programa 1–4 klasių mokiniams (1 savaitinė pamoka).
- Parengta darbo pagal papildomojo ugdymo programą metodika, parengtos mokymo priemonės.
- Parengti mokinių kūrybinių darbų rinkiniai ir surengtos parodos.

Muzika išmokys draugauti

Vaikų muzikinis ugdymas turi socialinę reikšmę ir kuo anksčiau jis pradėdamas, tuo daugiau yra galimybių įgyti įvairiapusių komunikacinių įgūdžių. Bendravimo kultūros pagrindą sudaro mokėjimas kalbėti ir klausytis, etinių elgesio normų laikymasis. Etikos taisyklės – tai žodžiai ir posakiai, įtvirtinti tipinių bendravimo situacijų: prisistatymas ir kreipimasis, pasisveikinimas ir atsisveikinimas, atsiprašymas ir dėkojimas, prašymas ir patarimas, susipažinimas ir kvietimas, sutikimas ir atsisakymas, paguda ir sveikinimas ir kt.

Įprastus pasisveikinimus „labą dieną“, „sveikas“ arba „labai malonu Jus matyti“ galima tarti su įvairia garso jėga, intonacija, tembru, tonu bei tempu.

Šie sveikinimosi žodžiai, tariami su įvairia intonacija, sukelia skirtingas emocijas.

Vaikui augant plečiasi jo bendravimo ratas. Mokyklos lankymo pradžiai vaikui susijusi su nauju vaidmeniu – mokinio – ir nauja bendravimo forma – dalykinių bendravimu.

Mokyklinio gyvenimo situacijose vaikas turi mokėti elgtis ir bendrauti per pertraukas, drabužinėje, bibliotekoje, klasėje. Kiekvienas vaikas susiduria su tam tikrais bendravimo sunkumais ar džiaugsmiais. Didžiulę įtaką dorovinių sąvokų formavimuisi turi tėvai ir mokytojai. Būtina rasti laiko ir noro artimai bendrauti su vaiku, nuoširdžiai pašnekėti su juo, nurodyti jo elgesio klaidas, nemandagias intonacijas, pasidžiaugti mandagiu, etišku bendravimu.

Vaiką kalbinkite ir žaiskite su juo, kartu dainuokite, juokitės, judėkite su juo, tačiau neverskite jo mintinai išmokti etiketo posakių. Aptarinėkite liaudies pasakų, poezijos ir žaidimų pavyzdžius, – juose slypi liaudies išmintis. Pokalbiai turi teikti vaikui malonumo. Jų dėka jis susidomi pasakų ar dainų veikėjų poelgiais ir tinkamai įvertina juos. Stenkitės pateikti pavyzdžių iš gyvenimo. Prisiminkite kartu su juo kokias nors situacijas, su kuriomis buvo susidūręs vaikas, pasiūlykite jam panagrinėti, kas ten buvo teisinga ir gera, o kas bloga.

Pradinių klasių mokiniai labai trokšta draugų, su kuriais jiems malonu bendrauti, linksmai leisti laiką. Mokytojas turi sudaryti bendravimo situaciją, suburti vaikus bendriems įdomiems žaidimams, įvairiai muzikinei veiklai.

Mokytojas turi matyti ir žinoti, ar turi vaikas draugų. Mokytojas turi padėti jam suprasti, ką reiškia draugauti. Tam tikslui mokytojas gali parinkti vaikams

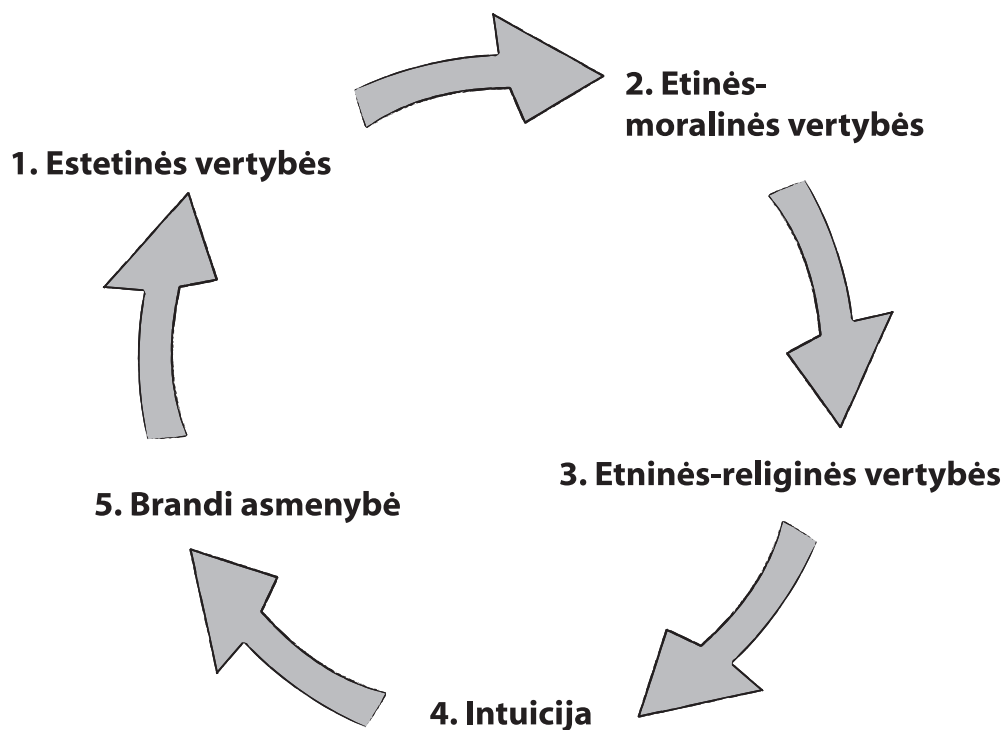

muzikavimą, dainų bei žaidimų repertuarą, kurie leistų vaikams išreikšti draugiškus jausmus. Įtraukus į pamokų planus laiką, skirtą žaidimams, vaikai taps draugiškesni, atmosfera taps šiltesnė, vaikai mielai kartu žais. Draugystės santykiai daug reikšmingesni už paprastus vaikų žaidimus. Mokytojas turi suprasti vaikams aktualų saviraiškos ir draugystės poreikį, todėl muzikos pamokos tiksluose, turinyje ir paskirstydamas laiką turi tam skirti dėmesio.

6–10 metų vaikų draugystė gali tapti gyvenimo pozicijos, nukreiptos prieš beširdžius santykius su bendraamžiais, pradžia. Vaikas, kuriam pradinėse klasėse buvo padėta rasti draugų, pasijusti saugiai, mokės būti geru draugu ir puoselėti draugystę, netaps nereikalingu žmogumi visuomenėje.

Mokytojui, kuris remiasi draugyste klasėje, labai greitai bus atlyginta už įdėtas pastangas ir laiką: sumažės nusižengimų skaičius, pakils pažangumo lygis, nes vaikai nebijos likti vieni ar būti nuskriausti bendraamžių.

Jeigu mes, pedagogai, stengiamės išauklėti kartą, turinčią savigarbos jausmą, sugebančią ir norinčią bendradarbiauti su kitais žmonėmis, jeigu norime išugdyti visaverčių ir morališkai apsaugotų žmonių kartą, turime kurti veiklos rūšis, nukreiptas į šių asmenybės savybių ugdymą, turime šias rūšis įtraukti į mokymo planą ir į bendrąją mokyklos valdymo struktūrą.

Mokytojas ir mokinys

Gėris ir blogis – tai bendriausios moralinio sąmoningumo sąvokos, etikos kategorijos, apibūdinančios teigiamas ir neigiamas dvasingumo vertybes, ir ugdant vaiką labai svarbu, kad tai jis gerai įsimintų ir suvoktų.

Šiandien vaikai gauna labai daug informacijos, kuri dažnai yra prastos kokybės (pavyzdžiui, televizijoje – reklama ar vaizdo klipai). Jokia technika ar naujovės negali pakeisti vaikui mokytojo. Mokytojo asmenybė muzikiniame ugdyme turi labai didelę reikšmę. Labai svarbu išmanyti vaikų amžiaus ypatumus, nes pradinukai daug ko pageidauja, bet dar ne viską moka.

Vaikai nori neformaliai bendrauti su suaugusiaisiais, todėl labai svarbu, kad mokytojas, esant progai, kalbėtų su mokiniais ne tik apie mokymąsi, bet ir apie kitus jiems rūpimus dalykus. Mokytojui reikia stengtis tapti jų draugu. Psichologai teigia, kad pagrindinė vaikų veikla yra žaidimas. Mokydamiesi muzikos, vaikai kartu su mokytoju gali modeliuoti įvairius žaidimus.

Vaikams svarbu ne tik tai, ką sako mokytojas, bet ir kaip jis atrodo, jo kalbos ir bendravimo kultūra bei išgyvenimų pasaulis.

Muzika – tai stebuklinga pasakų šalis, o muzikos mokytojas atsakingas už augančio vaiko sielos turtinimą. Todėl turi dirbti kūrybingai, sėkmingai taikyti šiuolaikinius mokymo metodus, turi gebėti įskiepyti mokiniams gerą estetinį skonį, aktyviosios veiklos poreikį, išmokyti vaikus groti dūdele ir kitais muzikos instrumentais (fortepijonu skambinti pagrindinį garsą), natų rašto, o svarbiausia – nuteikti kūrybai, kad vaikas, klausydamasis muzikos, dainuodamas arba muzikuodamas jaustų džiaugsmą ir pasitenkinimą.

Vaikų muzikos pasaulis – įvairus ir daugiakultūris

„Žmogus, kuris klausosi muzikos, negali nepajusti ryšio su visu pasauliu, negali neišgirsti, kad jo širdis plaka drauge su didžiąja liaudies širdimi, o jo mintys plaukia didžiajame liaudies minčių ir lūkesčių sraute...“

Kompozitorius Dmitrijus Šostakovičius

Muzikos istorija prasideda anksčiau, nei buvo parašytas žodis, ir yra glaudžiai susijusi su įvairių kultūrų savitumo išraiška. Tai procesas, trunkantis ištisus šimtmečius ir tūkstantmečius.

Nuo seniausių laikų muzikinis palikimas buvo perduodamas iš kartos į kartą. Tautos kultūra – tai dvasinis turtas, formuojantis tam tikrą tautą ir jos visuomenę. Kiekvienos pasaulio tautos muzikinis pasaulis yra savitas, turi savo išskirtinius bruožus, atskiriančius jį nuo kitų tautų muzikinių pasaulių. Muzika yra universali kalba, suvienijanti praeitį, dabartį bei ateitį. Nors įvairių tautų kultūros yra skirtingos, tačiau muzika leidžia joms tarpusavyje bendrauti. Kultūra sudaro kiekvieno žmogaus savastį, todėl beveik neįmanoma pervertinti jos reikšmės žmogaus raidai. Muzikos pasaulis yra įvairialypis ir turi daug sudedamųjų dalių, jis kinta ir vystosi, tačiau būtent dėl šių savybių jis ir išlieka patrauklus ir gyvybingas. Muzikinė kultūra – vienintelis dalykas, visada priklausęs visai žmonijai ir būsiąs jos bendras turtas. Muzikos paveldas yra sudarytas iš realiai egzistuojančių ir gyvų kultūrų, kurios dažniausiai turi bendrų bruožų. Kiekviena iš jų turi savų ir skolinasi iš kitų tautų kultūrų ritmus, akordus, melodijas, kad iš jų būtų sukurta naujų motyvų.

Muzika augančio vaiko išsilavinimui yra ne mažiau svarbi negu kalba. Vaikai, dar būdami maži, mokosi tarti pirmuosius garsus, žodžius, žodžių junginius, nuosekliai pereidami prie vientisų sakinių ir rišlios kalbos. Nuo pat mažens vaikai girdi ir muziką, kuri lydi juos motinos lopšinės.

Muzika atsirado kartu su žmogumi, vadinasi, ji reikalinga ir reikšminga jam kaip oras, kaip kasdienė duona. Žmogus ją kuria ir pritaiko įvairiems tikslams. Tai rodo, kad muzikos pasaulis yra neatskiriama jo gyvenimo dalis. Muzika patenkina įvairius vaiko poreikius: estetinius, emocinius, dorovinius, intelektualinius, fiziologinius, komunikacinius. Kaip teigia filosofai, „muzika yra vientisas kultūros fenomenas“.

Muzikavimas, labiau nei kita veikla, ugdo vaiko jausmus, estetinį skonį, skatina domėjimąsi muzika ir jos poreikį. Muzika – veiksmingiausia priemonė

gamtos, žmonių meilei ugdyti bei paskata atlikti naudingus ir gerus darbus. Veikiamas muzikos vaikas taps nuoširdesnis, jautresnis, tauresnis, labiau su-
pras grožį. Svarbu nepamiršti, kad vaikus veikia tik vertinga, turtinga, atitin-
kanti jų amžių ir interesus, fizinius gebėjimus ir dėmesį patraukianti muzika.

Vaikai muziką suvokia natūraliai, gyvai. Kadangi jie yra nepatyrę muzikos
klausytojai, mokytojas, rengdamasis su jais klausytis muzikos, turi detaliai ap-
galvoti užduotis ir tikslus, kuriuos jis pateiks ir iškels savo auklėtiniams per
pamoką, parinkti kūrinis, pasiruošti juos komentuoti ir pateikti klausymui.
Muzika ir muzikinė veikla lavina muzikinius vaikų gabumus ir labai reikšmin-
ga visuminei vaikų raidai.

Visame pasaulyje muzika naudojama įvairiems tikslams. Kasdienis vaiko bu-
vimas muzikos garsų pasaulyje – tai geriausia terpė muzikiniams gabumams
tobulėti. Labai svarbu pažinti muzikines vaikų galias, išmanyti muzikinės vei-
klos organizavimą ir reikiamai įvertinti pedagogo vaidmenį ugdant muzikinius
vaiko gabumus.

Per muziką atpažįstamas ir suvokiamas vidinis vaikų pasaulis, apčiuopiamos
jų vaizduotės ir pasaulėjautos ribos. Muzika lavina psichinius vaikų procesus,
tai yra vaizduotę, dėmesio koncentraciją, atmintį, mąstymą, emocijas. Muzi-
kos pasaulis, veikdamas vidines vaiko jėgas ir gabumus, skatina jo kūrybin-
gumą. Žingsnis po žingsnio per muziką vaikas pradeda geriau pažinti save, jį
supantį pasaulį, mokosi susikurti ir išsakyti savo nuomonę kitiems, bendrauti
su bendraamžiais ir suaugusiais. Žymus muzikos pedagogas E. Gordonas
yra pasakęs: „Kuo ilgiau uždelsite suteikti vaikui tinkamą ir turtingą muziki-
nę aplinką, tuo mažiau jis turės galimybių suprasti ir pamilti muziką visam
gyvenimui. Tiesiog nebebus kaip kompensuoti tų prarastų galimybių, kurias
vaikystėje būtų galėjusi suteikti jam tinkama aplinka.“

Muzikos klausymasis šiuolaikinėje kultūroje – pati masiškiausia, populiariau-
sia įvairaus amžiaus žmonių, ypač vaikų, sąlyčio su muzika forma. Kiek ir
kokios muzikos reikia klausytis, turėtų nuspręsti pats mokytojas, atsižvelgda-
mas į vaikų amžiaus, dėmesio ir intelekto galimybes. Muzikos pasaulis – tai
galingas minčių šaltinis. Ugdydami vaiko jautrumą muzikai, mes tauriname
jo mintis ir siekius. Muzika – tai garsų menas, todėl ji iš visų menų gali la-
biausiai paveikti bet kurio amžiaus žmogaus emocijas. Pasaulio literatūroje
randama įvairių samprotavimų apie tai, kas yra muzika. Vieniems ji – dievų
kalba, kitiems – žmonių sielų kalba, tretiems – tik garsų menas ar pasaulio pa-
žinimo forma. Reikia nepamiršti, kad muzika – tai ne tik vidinis, bet ir išorinis

žmogaus pasaulis, todėl per ją vaikas atranda abu šiuos pasaulius, taip geriau suvokdamas savo buvimą.

Pradėkime auklėti ir mokyti mažąjį žmogų nuo nedidelių ir paprastų dalykų, t. y. nuo pirminių ir pagrindinių vertybių – pagarbos žmogui ir tautai. Bendravimas yra darnaus ir bendro žmonių gyvenimo daugiakultūroje visuomenėje pagrindas. Vaikams reikia ne tik leisti, bet ir nurodyti, kad mokytis bendravimo bei tarpusavio supratimo svarbu ir kad visi žmonės yra skirtingi, tačiau visi esame nusipelnę pagarbos ir tam tikromis gyvenimo aplinkybėmis esame priversti kartu bendrauti, veikti, kurti. Dar vienas svarbus aspektas – pažinti kitą, susipažįstant su jo kilme, aplinka, kultūra. Juk gyvename daugiakultūroje visuomenėje, tad turime gerbti kitokias pažiūras, tradicijas, religiją, kultūrą. Dainuodami ne tik savo, bet ir kitų tautų tradicines dainas, vaikai susipažįsta su tos tautos kultūra, menu, tradicijomis, religija, santvarka, žmonių papročiais, pasaulėjauta, tuo geriau pažindami juos supančius žmones. Galėdami palyginti, kuo skiriasi ir kuo panaši įvairių tautų muzika, kostiumai, vaikai suras ir savo tautos vietą tarp kitų pasaulio tautų, visapusiškiau suvoks pasaulio įvairovę ir vientisumą. Tiek savo, tiek kitų tautų kultūros pažinimas neturi nei pradžios, nei pabaigos – šis procesas vyksta visą gyvenimą.

Muzikos pasaulis įdomus, turtingas ir įvairus muzikinių žanrų, muzikos instrumentų bei raiškos priemonių įvairove, skirtingose šalyse gyvenusių ar gyvenančių kompozitorių bei atlikėjų gyvenimais, jų kūrybos rezultatais, įvairių tautų muzikinėmis tradicijomis bei muzikiniu palikimu. Muzika padeda vaikams pažinti istorines epochas, garsias asmenybes, įvairias kultūras, sužinoti reikšmingus įvykius. Visa ši informacija aktuali ne tik sudominant vaikus muzika, bet ir padedant ją suvokti kaip žmonijos kultūrinio paveldo dalį.

Pasaulis, kuriame gyvename, kupinas muzikos. Muzika – tai jausmų ir nuotaičių sritis. Tai garsais išreikštas dvasios gyvenimas. Muzika, kaip nė vienas kitas menas, gali padėti žmonėms surasti bendrą kalbą, suburti ir suvienyti juos. Muzika suvienija žmones, priverčia juos išgyventi sudėtingiausius jausmus. Kompozitorius D. Šostakovičius rašė: „Mylėkite ir studijuokite didįjį muzikos meną, – jis atvers jums ištisą didžiųjų jausmų, aistrų, minčių pasaulį. Jis praturtins jus dvasiškai, sutaurins, padarys tobulesnius. Jūs išvysite naujus pasaulio tonus ir spalvas. Muzika jus dar labiau priartins prie to tobulo žmogaus idealo...“

LITERATŪRA

1. Girdzijauskienė R. *Vaikas. Muzika. Kūryba*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2003.
2. Jareckaitė S. Muzikinio ugdymo idėjų ir tikslų raidos apžvalga // *Tiltai*, 2004, priedas Nr. 20. Muzikinis ugdymas mokykloje: tradicijos ir inovacijos.
3. Avramecs B., Muktupavels V., *Pasaulio muzika*. Vilnius: Kronta, 2000.
4. Rimkutė S. Judesio svarba mokymo procese // *Žvirblių takas*, 2005, Nr. 5.
5. Šečkuvienė H. *Vaiko muzikinių gebėjimų ugdymas*. – Vilnius: VPU, 2004.
6. Umbrasienė V. Gabumų ir poreikių dialogas: asmenybės muzikinio ugdymo modelis. // *Pedagogika*, t. 80. Vilnius: VPU, 2005.
7. Umbrasienė V. Muzikos klausymosi psichologija // Muzikinės klausos seminarai. Vilnius, 2008.
8. *Vaiko muzikos pasaulis*. Vilnius: Kronta, 2009.
9. Богуславская Н., Купина Н. *Весёлый этикет*. Екатеринбург: АРД ЛТД, 1998.
10. *Знакомьтесь: компьютер*. Москва: Мир, 1998.
11. Кербелите Б., Новиков Ю. *Русский народный календарь*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1993.
12. *Кърым-татар музыкасынынъ хрестоматиясы*. Киев: Музычна Украина, 1989.
13. Сийри Вескимяэ Кади Хярма. *Песенник для 1 класса*. Tallinn: Avita, 1995.
14. *Энциклопедический словарь юного музыканта*. Сост. В. Медушевский, О. Очаковская. Москва: Педагогика, 1995.

Mira Jakubovskaja

VAIKŲ MUZIKOS PASAULIS

Metodinė priemonė pradinių klasių mokytojams

Redaktorė ***Nijolė Šorienė***

Dailininkė ir maketuotoja ***Ilona Jarecka***

2009-11-02. Tiražas 400 egz.

Išleido Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12,
LT-01112 Vilnius

Spausdino UAB „Lodvila“, Sėlių g. 3A, LT-08125 Vilnius